

Ávarp formanns Sjálfstæðisflokksins, fréttabréf nr. 1, 1963

Bjarni Benediktsson – Stjórnmal – Ræður – Ávarp – Formaður – Sjálfstæðisflokkurinn – Fréttabréf -
1963

Tekið af vef Borgarskjalasafnsins

bjarnibenediktsson.is

Einkaskjalasafn nr. 360

Ræður

Askja 4-4, Örk 4

©Borgarskjalasafn Reykjavíkur

ÁVARP formanns Sjálfstæðisflokksins

Fréttabréfi því, sem nú hefur göngu sína, er ætlað að koma í stað trúnaðarmannabréfanna, sem áður fyrri voru öðru hvoru send frá miðsjórninni, en nú hafa allengi legið niðri. Reynslan verður að skera úr um það, hversu oft Fréttabréfin verða send, en leitast verður við að gera það nokkurn veginn reglulega og þó oftar, þegar mikið liggur við og eitthvað sérstakt er í fréttum en ef allt er með kyrrum kjörum.

Þess er ekki að vænta, að í bréfunum verði skýrt frá neinum leyndarmálum, heldur verður þar safnað handhægum upplýsingum, sem gott er að hafa á takteinum. Mestu máli skiptir, að menn geti treyst því, að rétt sé frá skýrt, svo að þeir geti örugglega byggt sínar eigin skoðanir á þessum gögnum og stuðst við þau í málflutningi fyrir flokkinn.

Vonandi verða ýmsar upplýsinganna þess virði, að vert sé að halda bréfunum saman, svo að þau geti smám saman orðið að handbók fyrir baráttumenn flokksins. Góður málstaður stoðar ekki, nema fylgjendur hans séu fúsir til að berjast fyrir honum. Fréttabréfunum er ætlað að verða vopn í þeirri baráttu.

Bjarni Benediktsson

Viðreisn

Þegar **Ólafur Thors**, forsætisráðherra, flutti Alþingi 20. nóv. 1959 yfirlýsingu um stefnu núverandi ríkisstjórnar, fórust honum orð á þessa leið:

„Að undanfögnu hafa sérfræðingar unnið að ýtarlegri rannsókn á efnahagsmálum þjóðarinnar. Skjótlega eftir að þeirri rannsókn er lokið, mun ríkisstjórnin leggja fyrir Alþingi tillögur um lögfestingu þeirra úrræða, er hún telur þörf á. Athuganir hafa þó þegar leitt í ljós, að þjóðin hefur um langt skeið lifað um efni fram, að hættulega mikill halli hefur verið á viðskiptum þjóðarinnar við útlönd, tekin hafa verið lán erlendis til að greiða þennan halla og að erlend lán til stutts tíma eru orðin hærrí en heilbriggt verður talið. Munu tillögur ríkisstjórnarinnar miðast við að ráðast að þessum kjarna vandamálanna, þar eð það er meginstefna ríkisstjórnarinnar að vinna að því, að efnahagslíf þjóðarinnar komist á traustan og heilbrigðan grundvöll . . .“

(Morgunblaðið 21. nóv. 1959.)

Ríkisstjórnin hóf aðgerðir sínar með lögum nr. 4 frá 20. febr. 1960 um efnahagsmál, þar sem hafta- og uppbótarkerfið var afnumið, ákveðin ný gengisskráning og ákvæði sett til að koma á jafnvægi í peningamálum innanlands.

Hver hefur orðið árangur þessara aðgerða?

Stjórnarandstæðingar staðhæfa, að ekki hafi náðst sá árangur, sem stefnt var að, svo sem aukin sparifjármyndun og bætt gjaldeyrisstaða og greiðslujöfnuður við útlönd. Þessar fullyrðingar stjórnarandstæðinga dynja stöðugt í áróðri þeirra. Dæmi:

Í forustugrein í *Þjóðviljanum* 13. marz sl. segir:

„Fátt er orðið eftir ósvikið af þeim loforðum og fullyrðingum, sem ríkisstjórn Sjálfstæðisflokksins og Albýðuflokksins stráðu um sig, þegar verið var að réttlæta gengislækkun í febrúar 1960 . . .“

Eysteinn Jónsson, formaður Framsóknarflokksins, sagði á Alþingi 23. okt. sl. í umræðum um frumvarp til fjárlaga 1963:

„Það liggur nú hverjum manni í augum uppi, að mistekizt hefur alveg að koma á jafnvægi í þjóðarþúskapnum með þeim aðferðum, sem ríkisstjórnin valdi . . .“

(Tíminn 25. okt. 1962.)

Staðreyndir eru skv. hagskýrslum, sem fram kemur hér á eftir:

Sparifé í árslok

	Millj. kr.						Okt.lok
	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962
	1.234	1.397	1.578	1.829	2.203	2.752	3.285
Aukning yfir árið		163	181	251	404	549	533
Aukning frá októberlokum 1961							731

Gjaldeyrisstaða bankanna í árslok

	Millj. kr. (núgildandi gengi)							Okt.lok
	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962
	286,1	163,9	38,4	228,5	— 143,8	126,9	526,6	933,0
Breyting —	122,2	— 125,5	190,1	— 372,3	270,7	399,7	406,4	
Breyting frá októberlokum 1961								543,9

Greiðslujöfnuður

	Millj. kr. (núgildandi gengi)				
	1957	1958	1959	1960	1961
	— 438,5	— 197,6	— 539,5	— 483,9	258

Hinn neikvæði greiðslujöfnuður 1960 er vegna innflutnings á skipum og flugvélum fyrir 675 millj. kr. með núgildandi gengi. Þessi innflutningur var lítilræði næstu ár á undan borið saman við 1960. Árið 1961 varð greiðslujöfnuður jákvæður í fyrsta sinn frá stríðslokum.

Stefnubreyting í skattamálum

Í tíð núverandi ríkisstjórnar hafa róttækar breytingar verið gerðar á skattalögum landsins. Endurskoðun skattalaga var framkvæmd í tveim áföngum. Árið 1960 voru skattar á almenningi stórlækkaðir og 1962 var skattlagning fyrirtækja endurbætt.

Gunnar Thoroddsen, fjármálaráðherra, segir, að tilgangurinn með endurskoðun skattalaganna hafi verið:

„Að létta skatta á almenningi, að örva atvinnulífið, auka þjóðartekjurnar og bæta á þann hátt lífskjörin, — draga úr siðspillingu skattsvikanna og hvetja menn með sanngjarnri löggjöf til löghljóðni, einnig á sviði skattaframtala. Allt er þetta nú í réttum farvegi, og ríkissjóður nýtur einnig góðs af, því að hin réttari framtöl hafa þegar skilað meiri skatttekjum en fjárlög gerðu ráð fyrir, þrátt fyrir lækkun skattstiganna.“

(Vísir 3. okt. 1962.)

Hvað var gert til að ná þeim tilgangi, sem að var stefnt?

Árið 1960:

1. Afnuminn með öllu tekjuskattur af hreinum tekjum einstaklings undir 50 þús. kr. og hjóna undir 70 þús. kr. og hækkaðar skattfrjálsar tekjur hjóna um 10 þús. kr. fyrir hvert barn. Má segja að með þessu hafi tekjuskattur verið algörlega afnuminn af venjulegum launatekjum, nema að því leyti, sem nauðsynlegt þótti til jöfnunar á aðstöðu manna vegna mismunandi framfærslubyrði. (Lög nr. 18/1960.)

2. Í stað tveggja skattstiga fyrir einstaklinga og hjón, var settur einn skattstigi, sem rís í fyrstu nokkuð örar en áður var, en að öðru leyti er skattstiginn mjög svipaður þeim eldri. Vegna hins ríflega, skattfrjálsa persónufrádráttar lækkuðu þó skattar af öllum tekjum mjög verulega. Með þessu var náð þeim tilgangi, að óhófleg skattlagning dragi ekki úr vilja manna til framtaks og vinnusemi. (Lög nr. 18/1960.)

3. Breytingin á lagaákvæðum um tekjuskatt leiddi óhjákvæmilega til þess, að einnig varð þegar að gera breytingar á ákvæðum um niðurjöfnun útsvara, sem meðal annars tryggði það, að sveitarfélögin gengju ekki lengra en góðu hófi gegndi í því að taka til sín í útsvör þær lækkanir, sem urðu á tekjuskattinum. Þess vegna var ákveðið, að útsvör yrðu lögð á eftir lögfestum reglum í stað þess, sem áður var, að niðurjöfnun færi eftir eignum og ástæðum. Þá voru og greidd útsvör gerð frádráttarhæf við útsvarsálagningu. (Lög nr. 43/1960.)

Árið 1962:

1. Skattstigi félaga til tekjuskatts lækkaði úr 25% í 20%. (Lög nr. 70/1962.)

Fréttabréf mlóstjórnar Sjálfstæðisflokksins nr. 1., janúar 1963

2. Skattfrjáls framlög í varasjóð hlutafélaga hækkuðu úr 20% í 25%. Sameignarfélög fengu nú 25% varasjóðshlunnindi, en höfðu engin áður. Hins vegar lækkuðu skattfrjáls framlög samvinnufélaga og útgerðarfélaganna úr 33 $\frac{1}{3}$ % í 25%, en jafnframt voru útgerðarfélög leyst undan skyldu um framlag í nýbyggingarsjóði sína. (Lög nr. 70/1962.)

3. Heimiluð var útgáfa jöfnunarhlutabréfa til leiðréttingar við rétt verðmæti hlutafjár, án þess að skattskyld sé hjá hluthöfum. (Lög nr. 70/1962.)

4. Arðsfrádráttur hlutafélaga hækkaði úr 8% í 10% af hlutafjár-eign. (Lög nr. 70/1962.)

5. Veltuútsvar var afnumið. Í þess stað var ákveðið aðstöðugjald, sem miðast við reksturskostnað, og landsútsvar, sem lagt er á ýmis ríkisfyrirtæki og oliufélögin. (Lög nr. 69/1962.)

6. Heimilað var að flytja tap á rekstri félaga og einstaklinga á milli 5 áramóta í stað 2ja áður. (Lög nr. 70/1962.)

7. Ákveðið var, að einstakar gjafir til menningarmála, vísindalegra rannsóknarstofnana, viðurkenndrar líknarstarfsemi og kirkjufélaga, allt að 10% af skattskyldum tekjum gefanda, skyldu dragast frá skattskyldum tekjum. (Lög nr. 70/1962.)

8. Lögfest var, að kostnaður við bækur, tímarit og áhöld til vísindalegra starfa skuli draga frá skattskyldum tekjum. (Lög nr. 70/1962.)

9. Leyfður var frádráttur frá skattskyldum tekjum á vöxtum af byggingarskuldum meðan hús er í smíðum. (Lög nr. 70/1962.)

10. Heimilað var, að námskostnaður, sem stofnað er til eftir 20 ára aldur, megi draga frá skattskyldum tekjum næstu 5 ár eftir að námi er lokið. (Lög nr. 70/1962.)

11. Frádráttur frá skattskyldum tekjum var leyfður á aðstöðugjaldi og eignarútsvari. (Lög nr. 70/1962.)

12. Skattstiga einstaklinga til eignarskatts var breytt þannig, að ávallt er 100 þús. kr. eign skattfrjáls. (Lög nr. 70/1962.)

Hér hefur verið getið helztu nýjunga, sem felast í breytingum á skatta- og útsvarslögum. En auk þessa hefur verið gerð gjörbylting á sjálfu framkvæmdarkerfi skattalaganna.

Afnumið hefur verið:

- 1) 219 skattanefndir,
- 2) 10 skattstjóraembætti,
- 3) 24 yfirskattanefndir.

Í staðinn hefur komið:

- 1) 9 skattstjóraembætti,
- 2) 1 ríkisskattstjóraembætti.

Tilgangurinn með breyting framkvæmdarkerfisins er að samræma og gera öruggari alla framkvæmd skattalaganna og ódýrari en áður var.

Ólöglegt Alþýðusambandsþing

Dagana 19.—23. nóv. sl. var haldið 28. þing Alþýðusambands Íslands. Hefur þing þetta orðið frægt að endemum fyrir lögleysur og ofbeldi, sem kommúnistar og Framsóknarmenn beittu löglega kjörna fulltrúa á þingið frá Landssambandi íslenzkra verzlunarmanna. Var hér að vísu fram haldið þeirri stefnu undanfarinna ára að útiloka þessa aðila frá þátttöku í heildarsamtökum verkafélagsins. Hafði Landsambandi íslenzkra verzlunarmanna stöðugt verið synjað inngöngu í Alþýðusambandið. En á síðastliðnu vori höfðaði Landssambandið mál fyrir Félagsdómi og gerði þær dómkröfur, að Alþýðusambandi Íslands yrði dæmt skylt að veita því inngöngu í Alþýðusambandið með fullum og óskertum félagsréttindum, sem stéttarfélagasambandi.

Félagsdómur kvað upp dóm sinn viku fyrir Alþýðusambandsþing eða 12. nóv. sl. með því dómsorði, að Alþýðusambandinu var gert skylt að veita Landssambandinu inngöngu í sambandið með fullum og óskertum réttindum.

Mikill meiri hluti Alþýðusambandsþings staðfesti í atkvæðagreiðslu, að hann vildi hlíta dómi Félagsdóms. En kommúnistar undu ekki úrslitunum og komu í veg fyrir það í framkvæmd með dyggri aðstoð Framsóknarmanna og tókst þannig að brjóta lög og rétt. Fyrir hönd þeirra, sem fara vildu að lögum, var gefin eftirfarandi yfirlýsing á þinginu:

„Á síðasta þingfundi gerðist sá atburður, að löglega kjörnum fulltrúum Landssambands íslenzkra verzlunarmanna var meinaður atkvæðisréttur hér á þessu þingi, þrátt fyrir að mikill meirihluti þingsins hafði áður staðfest inngöngu LÍV í Alþýðusambandið.

Sú gerræðislega ákvörðun að svipta fulltrúa LÍV lögmætum rétti var tekin á umræddum fundi með 26 atkvæða meirihluta. Á sama tíma er 30 lögmætum fulltrúum meinað að hafa áhrif á gerðir þingsins.

Sá „meirihluti“, sem hér hefur myndast, er því til orðinn í krafti athafna, sem ekki eiga sér neinn stað í lögum ASÍ, né þeim venjum, sem skapað hafa við afgreiðslu körbréfa á þingum sambandsins. Hinn svokallaði meirihluti þessa þings er því fenginn með þeim hætti, sem ekki er unnt að viðurkenna né láta ómótmælt.

Um leið og við mótmælum þessum vinnubrögðum „meiri-

hlutans“ lýsum við yfir því, að við teljum þessar og síðari gjörðir þessa þings, þar á meðal væntanlegt stjórnarkjör, ólöglegar, þótt við höldum áfram þátttöku í þingstörfum til þess að reyna að spyrna gegn frekari misbeitingu valds af hendi hins vafasama meirihluta, er skipaðt hefur á þinginu.“

Lexía í marxistiskum fræðum

Í sameiningu tókst Framsóknarmönnum og kommúnistum að koma í veg fyrir, að fulltrúar Landssambands íslenzkra verzlunarmanna hefðu fulltrúaréttindi á síðasta Alþýðusambandsþingi samkvæmt dómi Félagsdóms. Þeir stefndu að sama marki og náðu árangri þeim, sem báðir vildu. En þá greinir á í vissum skýringaratriðum. Kemur þá í ljós, að enn getur Framsókn orðið fótaskortur á hinu marxistiska kenningakerfi. Enn bögglast fyrir Tímanum gamlar villukenningar um lög og rétt — að vísu bara fræðilega, en ekki í framkvæmd. En úr þessu skal verða bætt.

Þjóðviljinn gefur eftirfarandi lexíu í forystugrein 23. nóv. sl.:

„ . . . Tíminn heldur því hins vegar fram, að slíkum dómi verði að hlíta, þótt blaðið viðurkenni, að hann stangist við lög og stjórnarskrá; að hlýða dómum sé „einn af hyrningarsteinum réttarríkis“. Réttarríki byggist ekki á slíkri hlýðni, heldur hinu, að dómstólarnir kveði upp réttláta dóma í samræmi við lög og stjórnarskrá. Dómstólar eru fallvaltir ekki síður en annað, og það þarf ekki mikla þekkingu á mannkynssögu til að vita, að þeim hefur oft verið misbeitt til þess að afnema raunverulegt réttarríki og frelsi þegnanna. Þegar slíkt gerist, er það ekki aðeins réttur, heldur og skylda þegnanna að rísa gegn óréttinum og hnekkja honum; í stjórnarskrá ýmissa ríkja er sá réttur tilgreindur með öðrum frelsisákvæðum.“

Afstaðan til Efnahagsbandalags Evrópu

Stofnun Efnahagsbandalags Evrópu 1. janúar 1958 með hinum svonefnda Rómarsamningi 6 Vestur-Evrópuþjóða skapaði mikinn vanda fyrir okkur Íslendinga, eins og aðrar þjóðir, sem utan við samtökin standa. Fyrirhuguð þátttaka fleiri þjóða í bandalagi þessu eykur enn á vanda þann, sem við þurfum að mæta.

Á fundi sameinaðs Alþingis 12. nóv. sl. flutti *Gylfi P. Gíslason*, viðskiptamálaráðherra, skýrslu ríkisstjórnarinnar um afstöðuna til Efnahagsbandalagsins.

Viðfangsefni okkar Íslendinga er fólgið í því, að

- 1) við þurfum að ná þeim viðskiptatengslum við Efnahagsbandalagið, sem eru okkur nauðsynleg;
- 2) fá tryggingu fyrir því, að jafnréttisákvæði Rómarsamningsins geti ekki orðið okkur að fjörtjóni;
- 3) finna lausn á þeim vandamálum, sem leiða af mikilli tollvernd viss hluta íslenzks iðnaðar, — og
- 4) leysa þann vanda, sem leiðir af tiltölulega miklum viðskiptum okkar við jafnkeypislöndin.

Ríki getur í grundvallaratriðum tengzt Efnahagsbandalaginu á brennan hátt:

- 1) Með fullri aðild,
- 2) aukaaðild,
- 3) viðskiptasamningi.

Ríkisstjórnin telur fulla aðild ekki koma til greina fyrir okkur Íslendinga. Á hinn bóginn telur ríkisstjórnin ekki enn unnt að gera sér endanlega grein fyrir því, hvort stefna eigi að því, að tengsl Íslands við Efnahagsbandalagið verði á grundvelli aukaaðildarsamnings eða viðskiptasamnings (tollasamnings).

Í umræðum á Alþingi 14. nóv. sl. um skýrslu ríkisstjórnarinnar sagði **Ólafur Thors**, forsætisráðherra:

„ . . . Við höfum kynnt okkur ákvarðanir og skoðanir valdhafa bandalagsins, við höfum kynnt þeim þarfir og vandkvæði okkar Íslendinga, og við höfum forðast að binda hendur þjóðarinnar beint eða óbeint. Hygg ég, að allir, sem vilja samstarf við vestrænar þjóðir, muni að lokum viðurkenna og fagna því, að með þessu höfum við gert allt, sem í okkar valdi hefur staðið til að tryggja hagsmunum Íslands. Hitt er eðlilegt, að þeir, sem vilja rjúfa þau bönd, amist við öllu, sem gert er til að reyna að styrkja þau. —“ (Morgunblaðið 15. nóv. 1962.)

Lúðvík Jósefsson, formaður þingflokks Alþýðubandalagsins, sagði í umræðum um málið á Alþingi 14. nóv. sl.:

Fréttabréf míðstjórnar Sjálfstæðisflokksins nr. 1., janúar 1963

„ . . . Að síðustu vil ég undirstrika, að við Alþýðubandalagsmenn erum algjörlega mótfallnir allri aðild Íslands að Efnahagsbandalagi Evrópu, jafnt aukaaðild sem fullkominni aðild, - - - erum við Alþýðubandalagsmenn mótfallnir því, að hv. ríkisstjórn sé í samningamakki við forráðamenn Efnahagsbandalagsins eða stofnanir þess og því teljum við að slíkum samtölum eigi að hætta með öllu.“

(Þjóðviljinn 17. nóv. 1962.)

Eysteinn Jónsson, formaður Framsóknarflokksins, sagði 12. nóv. sl. í umræðum um málið á Alþingi:

„ . . . Ég tel, að markmið Íslendinga eigi að vera samningar um tolla- og viðskiptamál, án annarra tengsla við bandalagið. . . . Loks vil ég leggja áherzlu á eftirfarandi meðferð málsins: Að nú verði ákveðið að biða átekta varðandi afstöðu Íslands til samninga við bandalagið. Að það þýði, að viðtöl um leiðir í málefnum Íslands og bandalagsins verði stöðvuð og ekki látin fara fram, fyrr en ríkisstjórn og Alþingi hafa gert upp við sig eftir hverju Ísland ætlar að sækjast í samningum við bandalagið.“

(Tíminn 13. nóv. 1962.)

Bjarni Benediktsson, dómsmálaráðherra, sagði á Alþingi 23. nóv. sl. í umræðum um málið:

„ . . . Og það er rétt fyrir okkur að hugleiða, að eina ráðið til að eftir okkur verði munað, til að hagsmunum okkar sé gætt, er að við látum sjálfir í okkur heyra. Því að ef við gerum það ekki sjálfir, hverjir eiga þá að gera það? . . . Það má vel vera, að það verði ekki hægt að sameina allt það, sem við sækjumst eftir. En við eigum ekki á þessu stigi málsins að útiloka neina þá leið, sem fær kann að vera, þegar af þeirri ástæðu, að sú útilokun verður ekki virt af öðrum, aðrir tala um allt, sem þeim sýnist við okkur, og við eigum vitanlega sjálfir að sækjast eftir öllum þeim hlunnindum, sem við getum, sjálfra okkar vegna, sjálfir, því að ef við gerum það ekki, gera það engir aðrir. Ég veit, að Framsóknarmenn skilja þetta jafn vel eins og við hinir, og ég þekki þá nú svo vel, af margra ára samvinnu, að mér dettur ekki í hug að taka eitt augnablik gilda yfirlýsingu þeirra um það, að ekki komi annað til greina en tolla- og viðskiptasamningur af þeirra hálfu, ef annað betra væri fánlegt. Það má vel vera, að þeir telji sér henta á þessu stigi málsins að halda slíku fram, eins og þeir hafa í ýmsum öðrum málum, sem ekki hafa minni þýðingu, t. d. varnarmálunum, haldið hinum fráleitustu hlutum fram fyrir kosningar, en síðan tekið upp skynsamlega afstöðu eftir kosningar, þ. e. a. s. ef þeir fengju að koma í stjórn.“

(Morgunblaðið 24. nóv. 1962.)

Tollalækkunir

Í nóvember 1961 voru lækkaðir tollar á allmörgum vöruhegundum, sem gætir mikið í neyztútgjöldum alls almennings. Tollar á þessum vörum voru mjög háir eða frá 106% upp í allt að 312% af cif-verðmæti, en voru lækkaðir niður í 52% til 125%.

Gunnar Thoroddsen, fjármálaráðherra, segir um þessa ráðstöfun:

„Tilgangurinn var sá, að lækka verð á ýmsum varningi, almenningi til hagsbóta, og reyna um leið að draga úr hinu geigvænlega smygli. Þessari tilraun fylgdi veruleg áhætta fyrir ríkissjóð. Ef hinn löglegi innflutningur héldist óbreyttur á þessum vörum, myndi ríkissjóður tapa um 50 millj. kr. á ári á þessum ráðstöfunum. En þeir, sem að þessari tilraun stóðu, höfðu bjargfasta trú á því, að tollalækkunin myndi minnka smyglið og leiða miklu meira af innflutningnum inn á löglegar brautir, svo að ríkissjóður myndi ekki verða fyrir tjóni.“

(Vísir 3. okt. 1962.)

Við tollalækkunina varð mikil verðlækkun á þessum vörum. Þannig lækkaði ýmiss konar ytri fatnaður um 18—28%, kvensokkar um rúm 30%, kvenskór um 14—16%, niðursoðnir ávextir um 16%, ljósakrónur um 13—16%, snyrtivörur um 33—39% og á úrum og myndavélum var um enn meiri verðlækkun að ræða.

Áhrif þessarar tollalækkunar á innflutning og tolltekjur ríkissjóðs má sjá af eftirfarandi:

Innflutningur þessara vara (eftir núgildandi gengi) var:

janúar—júní 1961	34,7 millj. kr.
janúar—júní 1962	75,1 — —

Tolltekjur af þessum vörum voru:

janúar—júní 1961	47,8 millj. kr.
janúar—júní 1962	65,5 — —

Getur nokkur bóndi lengur efazt?

Þegar núverandi ríkisstjórn var mynduð, var því heitið að koma skyldi lánasjóðum atvinnuveganna á traustan grundvöll. Um þörf þessa fyrir landbúnaðinn fórust **Ingólfi Jónssyni**, landbúnaðarráðherra, svo orð í ræðu á landsfundi Sjálfstæðisflokksins 20. okt. 1961:

„Til þess að landbúnaðurinn geti starfað á æskilegan hátt með eðlilegri uppbyggingu og þróun, er nauðsynlegt, að lánasjóðir landbúnaðarins séu á hverjum tíma aflögufærir og geti veitt lán til nauðsynlegrar uppbyggingar. Eins og nú standa sakir, eru lánasjóðir landbúnaðarins á heljarþröm, vegna þess að þeir hafa undanfarin ár, að árinu 1960 undanskildu, tekið erlend lán og borið gengisáhættuna.“

(Landsfundarskýrsla 1961, bls. 62.)

Þetta hefur gerzt:

Samþykkt voru lög nr. 75/1962 um Stofnlánadeild landbúnaðarins, landnám, ræktun og byggingar í sveitum. Aðaltilgangur laganna er að sameina Ræktunarsjóð Íslands og Byggingarsjóð sveitabæja í einn sjóð, er beri nafnið Stofnlánadeild landbúnaðarins, og tryggja starfsgrundvöll hins nýja sjóðs.

Með frumvarpi að lögum þessum var lögð fram ýtarleg greinargerð um rannsókn, sem gerð hafði verið á framtíðarhag Ræktunarsjóðs og Byggingarsjóðs. (Alþ.tíð. 1961, bls. 1008—1015.) Kom þar í ljós, að miðað við óbreytta skipan og þær forsendur, sem áætlunin byggðist á, myndi hag sjóðanna stöðugt halda áfram að hraka eins og hér segir:

Ræktunarsjóður

Skuldir umfram eignir skv. ársreikningi 1961	52,6 millj. kr.
Áætlaður reksturshalli á árunum 1962—1970	100,6 — —
Áætlaðar skuldir umfram eignir í árslok 1970	153,2 millj. kr.

Byggingarsjóður

Eignir umfram skuldir skv. ársreikningi 1961	17,9 millj. kr.
Áætlaður reksturshalli á árunum 1962—1970	32,4 — —
Áætlaðar skuldir umfram eignir í árslok 1970	14,5 — —

Fréttabréf miðstjórnar Sjálfstæðisflokksins nr. 1., janúar 1963

Með lögnum um Stofnlánadeild landbúnaðarins var ákveðið, að deildin tæki á sig allar skuldbindingar, sem við gildistöku laganna hvíldu á Ræktunarsjóði og Byggingarsjóði. En stofnfé deildarinnar var ákveðið sem hér segir:

- 1) Eignir Ræktunarsjóðs og Byggingarsjóðs, eins og þær voru við gildistöku laganna.
- 2) Lán, sem ríkissjóður veitti Ræktunarsjóði og Byggingarsjóði, ásamt áföllum vöxtum, samtals 34,9 millj. kr.
- 3) Skuldabréf, sem ríkissjóður afhendir deildinni til eignar, samtals að upplæð 9,1 millj. kr.
- 4) 16,5 millj. kr., sem ríkissjóður eða Ríkisábyrgðarsjóður greiðir af erlendum lánnum Ræktunarsjóðs og Byggingarsjóðs árin 1961, 1962 og 1963.

Samkvæmt 2.—4. tölul. var þannig ákveðið, að Stofnlánadeildin fengi nýtt stofnfé að upphæð 60,5 millj. kr., sem ríkissjóður hafði ýmist lánað Ræktunarsjóði og Byggingarsjóði eða greitt vegna þeirra í áföllum ábyrgðum.

Til þess að tryggja framtíðaruppbyggingu Stofnlánadeildarinnar og starfsfé til hennar á komandi árum ákváðu lögin, að tekjur deildarinnar skuli vera, auk vaxtatekna, sem hér segir:

- 1) Fast árlegt framlag ríkissjóðs 4 millj. kr.
- 2) 1% álag á söluvörur landbúnaðarins, sem ákvarðað skal og innheimt á sama hátt og búnaðarmálasjóðsgjald, skv. lögum nr. 38/1945.
- 3) Árlegt framlag ríkissjóðs, er nemi jafnhárru upphæð og tekjur skv. 2. tölulið.
- 4) Gjald af útsöluverði mjólkur og rjóma og á heildsöluverð annarra landbúnaðarvara, er skal nema sem svarar 0,75% af verði sömu afurða skv. verðlagsgrundvelli landbúnaðarvara á hverjum tíma.

Með framangreindum ráðstöfunum hefur verið lagður grundvöllur að öflugum og vaxandi lánasjóði landbúnaðarins. Áætlun um hag og rekstur Stofnlánadeildarinnar, þegar frá liði, fylgdi frumvarpinu að lögum fyrir deildina. (Alþ.tíð. 1961, bls. 1004—1007.) Af áætlun þessari, sem byggð er á ákveðnum forsendum og miðar við stofnfé og lögákveðnar tekjur deildarinnar, kemur fram eftirfarandi:

Eignir umfram skuldir við opnun deildarinnar 1/5	
1962	26,0 millj. kr.
Áætlaður tekjuafgangur á árunum 1962—1970	228,5 — —
Áætlaðar eignir umfram skuldir í árslok 1970	254,5 millj. kr.

Ennfremur sýnir áætlun þessi, að greiðsluafgangur lánadeildarinnar árið 1962 verði rúmar 30 millj. kr. og árið 1963 um 50 millj. kr. og fari þannig hækkandi fyrir hvert ár að nemi árið 1970 um 100 millj. kr. og árið 1975 nær 150 millj. kr. Greiðsluafgangur þessi er það fjármagn, sem áætlað er, að lánadeildin geti árlega ráðstafað til útlána af eigin tekjum sínum og lögákveðnum lánnum úr Mótvirðisjóði. En auk þess heimila lögin um Stofnlánadeildina Búnaðarbanka Íslands að taka vegna Stofnlánadeildarinnar, að fengnu samþykki ríkisstjórnarinnar, allt að 300 millj. kr. lán, ef árlegt ráðstöfunarfé deildarinnar nægir ekki til að hún geti á viðunandi hátt gegnt hlutverki sínu. Samkvæmt þessari heimild fékk Stofnlánadeildin þegar árið 1962 lán að upphæð 49 millj. kr., sem ráðstafað var til útlána.

Hér hefur verið skýrt frá, hvernig gjaldþrota lánasjóðum hefur verið breytt í öflugan lánasjóð landbúnaðarins. Framsóknarmenn kalla aðgerðir þessar árás á bændur. Málið er rætt í forustugrein Tímans 11. marz sl. með eftirfarandi lokaorðum:

„... Getur nokkur bóndi lengur efast um það, hvern hug núverandi ríkisstjórn ber til landbúnaðarins og bændastéttarinnar?“

Svari nú hver, svo sem hann hefur samvizku til.

„Röksemdafærslan um aukavinnuna“

Sigurvin Einarsson, alþingismaður, talar:

Í febrúar 1960:

„Samdráttarstefna hæstv. ríkisstjórnar hlýtur að valda minnkandi atvinnu manna, sem fyrst og fremst bitnar á aukavinnu manna, sem greidd er 50—100% hærra verði en dagvinna.“

(Úr þingræðu við 2. umr. um frv. ríkisstjórnarinnar um efnahagsmál. Tíminn 2. marz 1960.)

Í maí 1962:

„Þá er einnig gripið til þess að segja, að menn geti unnið aukavinnu. En hvert eiga þá bændur og bændasynir að sækja þá aukavinnu? En þeir eru undir þessu sama lögmáli „viðreisnarstefnunnar“. Röksemdafærslan um aukavinnuna er hrein árás á hin óskráðu vökulög í landinu.“

(Úr eldhúsdagsumræðum. Tíminn 11. maí 1962.)

Hið „frysta“ fé

Breyting á lögum um Landsbanka Íslands var gerð árið 1957. Í athugasemdum við frumvarp að lögum um breytingu þessa sagði um 11. gr. þeirra:

„Þá felst í grein þessari heimild fyrir stjórn Seðlabankans til þess, að höfðu samráði við ríkisstjórnina, að ákveða vexti banka og sparisjóða og ákveða að bankar og sparisjóðir skuli eiga innstæður í Seðlabankanum og þá hve miklar. Bæði þessi atriði eru svo þýðingarmiklir þættir í þróun peningamála landsins að nauðsynlegt þykir, að stjórn Seðlabankans geti haft af þeim afskipti.“

(Alþingistíðindi 1956, bls. 1213.)

Þessi löggjöf var verk vinstri stjórnarinnar. En nú eru bindingar-ákvæðin um sparifé í lögum frá 1961 um Seðlabanka Íslands, með þeim breytingum frá því sem áður var, að

- 1) fyrirmælin ná nú til innlánsdeilda kaupfélaga, auk banka og sparisjóða,
- 2) hámark, sem ekki var áður, er nú sett fyrir innstæðubindingu hjá hverri innlánsstofnun.

Framsóknarmenn halda nú uppi mögnum áróðri út af sparifjár-bindingunni.

Þagað er um

- 1) hlut vinstri stjórnarinnar í málinu,
- 2) hámarksákvæðin til öryggis innlánsstofnununum.

Fordæmt er, að

- 1) sama skuli ganga yfir innlánsdeildir kaupfélaganna sem aðrar innlánsstofnanir, þ. e., að allir, sem hafa sömu réttindi innlánsstofnana, beri sömu skyldur,
- 2) innlánsbindingin sé aðferð ríkisstjórnarinnar til að taka fjármagnið frá hinum dreifðu byggðum og flytja til Reykjavíkur,
- 3) innlánsbindingin sé til þess að draga fjármagn frá framleiðslunni og þrengja að atvinnuvegum landsmanna.

Hið sanna:

Bundið sparifé í Seðlabankanum var 1. okt. sl. sem hér segir:

Fréttabréf miðstjórnar Sjálfstæðisflokksins nr. 1., janúar 1963

Frá bönkum og sparisjóðum í Reykjavík ...	341,9	millj. kr.
— útibúum bankanna utan Reykjavíkur ..	74,6	— —
— sparisjóðum utan Reykjavíkur	65,7	— —
— innlánsdeildum kaupfélaga	6,8	— —

489,0 millj. kr.

Seðlabankinn notar þetta fjármagn aðallega til afurðalána og myndunar gjaldeyrisvarasjóðs. Því var ráðstafað ásamt öðru fjármagni bankans 1. okt. sl. meðal annars sem hér segir:

Lán til landbúnaðar	258	millj. kr.
Lán til sjávarútvegs	563	— —
Gjaldeyrissjóður	816	— —

Ef taka á bundna spariféð af Seðlabankanum, verður annað hvort að minnka útlán til framleiðslunnar eða eyða gjaldeyrissjóðnum. Eysteinn Jónsson hefur verið spurður að, hvort heldur hann vildi láta gera. Eysteinn hefur ekki svarað. Spyrjið aðra Framsóknarmenn.

Glögg er enn, hvað þeir vilja

Framsóknarflokkurinn gengur nú hart fram í krossferðinni gegn ríkisstjórninni. Kosningar nálgast og kominn er hann í vinstri buxurnar. Hann heitir nú á „vinstri“ menn, sem fyrr, að duga vel og fylkja sér um Framsóknarstefnuna. Hann segist ekki lakari vinstri flokkur en meira að segja sjálfir kommúnistar. Og að sjálfsögðu verður að sýna það í verki. Þess vegna

- 1) tekur Framsóknarflokkurinn fyrirfram afstöðu gegn hvers konar beinni aðild Íslands að Efnahagsbandalagi Evrópu — eins og kommúnistar;
- 2) beitir Framsóknarflokkurinn ofbeldi og lögleysum í Alþýðusambandi Íslands — eins og kommúnistar.

En sitthvað er forleikur alþingiskosninga hjá Framsókn og raunverulegar fyrirætlanir.

Hvað segja þeir um sínar fyrirætlanir?

Í forustugrein Tímans 24. júlí sl. stendur:

„Stjórnarblöðin segja, að Framsóknarmenn vilji láta stjórnarflokkana missa meiri hlutann til að geta myndað stjórn með kommúnistum á eftir. Stjórnarblöðin vita þó vel, að á þessu tvennu er vitanlega reginmunur, þótt ekki sé litið á þetta frá öðru sjónarmiði en því, að til þess að starfhæfur þingmeirihluti stjórnarflokkanna glatist, þurfa þeir ekki að missa nema 2 þingsæti, en til þess að samstjórn Framsóknarmanna og kommúnista sé fræðilega möguleg, þurfa stjórnarflokkarnir að missa minnst fimm þingsæti. Þótt stjórnarflokkarnir tapi í næstu þingkosningum, er ólíklegt að tap þeirra verði svo mikið. Hins vegar er engin fjarstæða að álykta, að þeir geti misst 2—3 þingsæti. . . . Framsóknarflokkurinn biður ekki um, að stjórnarflokkarnir verði sviptir þingmeirihlutanum til þess að koma hér á stjórn, sem annað hvort verður undir merkjum íhaldsstefnu eða kommúnisma, heldur til þess að hér komist á stjórn, er lúti hvorugri þessara stefna. Nú drottinnar hér íhaldsstefna, en stjórnarflokkarnir þurfa ekki að missa nema tvö þingsæti, til þess að henni verði steipt úr sessi. . . . Það eitt myndi gerast, að þingmeirihluti stjórnarflokkanna tapaðist, að áhrif íhaldsins yrðu minni, jarðvegurinn fyrir kommúnisma lakari . . .“

Þetta þýðir, að

- 1) Framsóknarflokkurinn telur ekki fjarstæðu, að hægt sé að fella ríkisstjórnina í næstu alþingiskosningum;
- 2) Framsóknarflokkurinn telur samt ólíklegt, að hann verði það öflugur að geta myndað „vinstri“ stjórn með kommúnistum;
- 3) Framsóknarflokkurinn telur æskilegast að komast í ríkisstjórn með núverandi stjórnarflokkum, sem þá gæti ekki orðið til annars en til að framkvæma núverandi stjórnarstefnu.

Fordæmi:

Framsóknarflokkurinn felldi ríkisstjórn Sjálfstæðisflokksins í marz 1950 með því að samþykkja vantraust á efnahagsmálastefnu stjórnarinnar. Síðan myndaði Framsóknarflokkurinn ríkisstjórn með Sjálfstæðisflokknum til að framkvæma þá efnahagsmálastefnu, sem hann hafði samþykkt vantraust á.

Spurning:

Hverjir myndu fagna því, að Framsóknarflokknum tækist við alþingiskosningar næsta sumar að koma fram áformum sínum?

Væru það

- 1) „vinstri“ menn, sem Framsókn biðlar nú til,
- 2) almenningur, sem vill viðreisnarstefnuna áfram, eða
- 3) valdastreitumenn Framsóknar, sem mæna á ráðherrastóla?

Tímarnir tvennir

Nóvember — desember 1962:

Gunnar Thoroddsen, fjármálaráðherra, undirritaði í London 29. nóv. samning fyrir hönd ríkisstjórnar Íslands við Hambros Bank um útböð og sölu skuldabréfa fyrir láni að upphæð 2 millj. sterlingspunda.

Leyfi brezkra yfirvalda til lántöku þessarar var ekki bundið neinum skilyrðum um notkun fjárins, hvorki að því er varðar tegund þeirra framkvæmda, sem það skyldi renna til, né um vörukaup í Bretlandi.

Stórblöðin brezku, svo sem Times í London, birtu greinar, þar sem sagði, að íslenska lánið væri prófsteinn á það, hvort London myndi aftur verða miðstöð hins alþjóðlega fjármálalífs. Myndi sjást, hvort svo yrði, á því, hvernig gengi að selja skuldabréf íslenska lánsins á frjálsum lánamarkaði.

Sala skuldabréfanna fór fram í kauphöllinni í London 3. des. Öll skuldabréfin seldust upp og var eftirspurnin 50% meiri en upphæð lánsins var.

Hinn góði árangur var þakkaður trausti á fjármálum Íslands og öðrum ástæðum fjármálalegs eðlis.

Nóvember — desember 1956:

Eysteinn Jónsson, þáverandi fjármálaráðherra, falaðist eftir láni fyrir vinstri stjórnina. Fjármálatraustið var lítið, en hins vegar var upp á að bjóða ályktun Alþingis frá 28. marz um brottflutning varnarliðsins.

Stórblaðið New York Times birti 26. nóv. þessa frétt:

„Ísland hefur fallið á að láta bandarískt herlið hafa áfram yfirstjórn hinnar hernaðarlega þýðingarmiklu Keflavíkurflugstöðvar, — en gegn gjaldi. . . . Bandaríkin fallast ennfremur á að veita Íslandi efnahagslega og fjármálalega aðstoð. . . .“

Í desember var tilkynnt, að Ísland væri búíð að fá 4 millj. dollara lán hjá Bandaríkjunum. Í bandarísku tilkynningunni sagði:

„Fé til dollaralánsins er fengið úr sérstökum sjóði, sem forseti Bandaríkjanna ræður yfir samkvæmt heimild Bandaríkjaþings og aðeins má nota til ráðstafana, sem forsetinn telur mikilvægar fyrir öryggi Bandaríkjanna.“

Fréttabréf miðstjórnar Sjálfstæðisflokksins nr. 1., janúar 1963

Hinn góði árangur þessarar lánsútvegunar var „þakkaður“ því, að varnir landsins væru gerðar að verzlunarvöru, sbr. yfirlýsing ríkisstjórna Íslands og Bandaríkjanna, sem gefin var út í desember, en þar sagði meðal annars:

„Viðræðurnar hafa leitt til samkomulags um, að vegna ástands þess, er skapað hefur í alþjóðamálum undanfarið og áframhaldandi hættu, sem steðjar að öryggi Íslands og Norður-Atlantshafsríkjanna, sé þörf varnarliðs á Íslandi samkvæmt ákvæðum varnarsamningsins.“

Þjóðarframléiðsla

Því var strax lýst yfir, þegar ríkisstjórnin tók við völdum, að meginstefna hennar í efnahagsmálunum væri að skapa skilyrði fyrir sem örastrí framleiðsluaukningu. Í framsöguræðu sinni á Alþingi fyrir frumvarpi að lögunum um efnahagsmál sagði forsætisráðherra **Ólafur Thors** 5. febrúar 1960:

„Ef sú viðreisnaráætlun, sem ríkisstjórnin nú leggur fyrir Alþingi, nær þeim tilgangi, sem vonir standa til, og hann getur náðst á skömmum tíma, ef þjóðin sýnir aðgerðum stjórnarinnar skilning, þá er með því lagður grundvöllur að nýrri uppbyggingu atvinnuveganna á traustari grundvelli en við höfum áður þekkt um áratugaskeið. Íslendingar geta þá slegizt í fylgd með fjölmörgum þjóðum hins frjálsa heims, sem á undanförunum árum hafa bætt lífskjör sín meir og örur en nokkru sinni fyrr.“
(Morgunblaðið 6. febr. 1960.)

Stjórnarandstaða Framsóknar og kommúnista hefur haldið því fram, að viðreisnarráðstafanirnar stefndu ekki að því að skapa skilyrði örrari framleiðsluaukningar. Stjórnarandstaðan hefur haldið hinu gagnstæða fram, að efnahagsmálastefna ríkisstjórnarinnar stefndi að samdrætti þjóðarframléiðslunnar og hefur það verið eitt aðalárásarefnið á aðgerðir ríkisstjórnarinnar.

Frá upphafi hefur stjórnarandstaðan verið ómyrk í máli um þessar skoðanir sínar. Þannig sagði **Hannibal Valdimarsson**, formaður Alþýðubandalagsins í blaðagrein um það leyti, sem viðreisnarlöggjöfin frá 1960 var sett:

„ - - það hygg ég ekki ofsagt, að meginþorri þjóðarinnar beri nú ugg í brjósti um, að þessar efnahagsráðstafanir muni hrinda af sér gífurlegri dýrtíðaröldu annars vegar og valda samdrætti og stöðnun í atvinnulífi og framkvæmdum.“
(Vinnan, marz 1960.)

Hermann Jónasson, þáverandi formaður Framsóknarflokksins, sagði um málið 30. maí 1960 í eldhúsdagsumræðum á Alþingi:

„ - - það er sama hvar gripið er niður, alls staðar er stefnt að stöðvun og samdrætti.“
(Tíminn 2. júní 1960.)

Slíkur hefur söngurinn verið síðan og sízt dregið af. **Karl Kristjánsson**, alþingismaður, sagði t. d. í útvarpsumræðum frá Alþingi 13. marz 1961:

Fréttabréf miðstjórnar Sjálfstæðisflokksins nr. 2., febrúar 1963

„Samdráttarstefna ríkisstjórnarinnar dregur úr framförum og framleiðslu og þar með atvinnulífi og þjóðartekjum — skapar hugarfar bölsýninnar, kyrrstöðu, afturför, upplausn og skort.“
(Tíminn 15. marz 1961.)

Ekki hafa þessir sleggjudómar stjórnarandstöðunnar verið beint til þess fallnir að auka á skilning þann, sem forsætisráðherra kvað svo mikilvægt, að þjóðin sýndi aðgerðum ríkisstjórnarinnar.

Ekki hefur stjórnarandstaðan í túlkun sinni á málinu gert neinn greinarmun á því, hvort samdráttur yrði í framleiðslunni meðan verið væri að leggja þann grundvöll, sem ríkisstjórnin taldi skilyrði örari framleiðsluaukningar, eða hvort þeir teldu unnið fyrir gýg að koma hinum nýja grundvelli á vegna þess, að hann skapaði ekki skilyrði fyrir örari framleiðsluaukningu. Á þessu er að sjálfsögðu skilsmunur.

Ríkisstjórnin gaf ekkert fyrirheit um örari framleiðsluaukningu, fyrr en hún hefði skapað skilyrði fyrir henni. Þvert á móti var boðað, að erfiðleikar myndu fylgja því að koma á hinu nýja efnahagskerfi, en það myndi bera árangur síðar. Annað mál er það, að almenningur hefur ekki fundið til þessara erfiðleika eins og mátt hefði ætla. Sýnir það, hve giftusamlega aðgerðir ríkisstjórnarinnar hafa farið úr hendi. En það, sem mest er um vert, er sú staðreynd, að hið nýja efnahagskerfi er nú þegar farið að bera sýnilegan árangur og gefa fyrirheit um enn meiri árangur í framleiðsluaukningu.

Stjórnarandstaðan neitar hins vegar staðreyndum. Hún heldur sér enn við þá kenningu, að aðgerðir ríkisstjórnarinnar stefni að samdrætti þjóðarframleiðslunnar. En stjórnarandstaðan er ekki ein til frásagnar um þróun þjóðarframleiðslunnar. Hagdeild Framkvæmdabankans hefur látið vinna margþættar skýrslur um þjóðarframleiðsluna á tímabilinu 1945—1960, sem nú hafa verið birtar í riti bankans. (Úr þjóðarbúskapnum, júní 1962, bls. 3—30.) Ennfremur hefur Efnahagsstofnunin unnið sams konar skýrslur fyrir árið 1961 og skýrslur fyrir árið 1962, sem byggðar eru á bráðabirgðatölum.

Samkvæmt þessum upplýsingum hefur þróun þjóðarframleiðslunnar verið árin 1956—1962 svo sem fram kemur í eftirfarandi töflu, en þar greinir frá

- 1) þjóðarframleiðslu hvers árs reiknaðri í millj. króna á verðlagi ársins 1960,
- 2) vísitölu þjóðarframleiðslunnar fyrir hvert ár.

Þróun þjóðarframleiðslu 1956—1962

	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962
Millj. kr.	7093	7046	7667	7808	8039	8280	8695
Vísitala	100,0	99,3	108,1	110,1	113,3	116,7	122,6

Hafa ber í huga, að þjóðarframleiðslan er að sjálfsögðu mjög háð aflabrögðum. Árið 1958 voru aflabrögð sérlega góð og kom það fram í mikilli aukningu þjóðarframleiðslu það ár, þegar miðað er við árið á undan, en árið 1957 minnkaði þjóðarframleiðslan. Árið 1962 var einnig mikið aflaár að því er varðar síldveiðarnar, en hins vegar brást afli togaranna, svo sem kunnugt er.

En af framangreindri töflu má marka:

- 1) Á árum vinstri stjórnarinnar 1957 og 1958 nam aukning þjóðarframleiðslunnar 8,1%.
- 2) Í tíð núverandi ríkisstjórnar árin 1960, 1961 og 1962 hefur aukning þjóðarframleiðslunnar numið 11,4%.

En gæfumuninn gerir, að

- 1) vinstri stjórnin með ráðleysi sínu veikti grundvöll framleiðslustarfseminnar, svo að stefndi til minni aukningar þjóðarframleiðslunnar, eins og fram kom með aðeins 1,8% aukningu árið 1959, en
- 2) viðreisnarstjórnin hefur styrkt grundvöll framleiðslunnar með afnámi hafta- og uppbótakerfisins, myndun öflugra gjaldeyrisjóða og greiðslujöfnuði við útlönd ásamt jafnvægi í peningamálum innanlands, svo að framleiðsluaukningin hefur orðið meiri frá ári til árs, 3,0% árið 1960, 3,0% 1961 og 5,0% 1962.

Leiðin til bættra lífskjara

Þegar stjórnarandstaðan rak upp ramakvein sitt út af viðreisnarlöggjöfinni 1960, þóttist hún fyrst og fremst bera fyrir brjósti hagsmunum verkalýðs- og launþega. Haldið hefur verið fram, að viðreisnarráðstafanirnar væru við það miðaðar og til þess ætlaðar að skerða lífskjör almennings, verkalýðs og launþega. Þetta hefur átt að gerast með því að

- 1) minnka þjóðartekjurnar og
- 2) minnka hlutdeild launþega í þjóðartekjunum.

Þessu hafa þeir haldið fram, mennirnir úr vinstri stjórninni, sem engin úrræði áttu sjálfir, þegar þeir hlupust frá vandanum í árslok 1958. Og svo úrræðalausir hafa þeir verið í stjórnarandstöðunni, að megin viðleitni þeirra snýst um það að gera ríkisstjórninni upp tilgang og hug þvert ofan í yfirlýstan vilja hennar og stefnu.

Bjarni Benediktsson, dómsmálaráðherra, sagði í eldhúsdagsumræðum frá Alþingi 27. marz 1961:

„Reynslan hefur þegar sannað, að vandinn verður ekki leystur með því að þykjast ekki sjá hann né með úrræðum eða réttara sagt úrræðaleyzi stjórnarandstæðinga. Hún á eftir að skera úr um, hvort okkur tekst svo sem hugur okkar stendur til. Víst er, að allir landsmenn eiga mikið undir því, að tilraun okkar takist, og engir þó meir en verkalýður og launþegar. Ef sæmlegt jafnvægi í efnahagsmálum næst til frambúðar, skapast þar með mestar líkur fyrir því, að almennungur verði, svo sem efni standa til, aðnjótandi hækkunar þjóðartekna. Viðleitni ríkisstjórnarinnar stefnir að því, að svo megi verða - - -. En við skulum hvorki láta hrekjast aftur á bak né af leið, því að ef við höldum svo fram sem nú horfir, þá erum við vissulega á leiðinni til bættra lífskjara.“

(Morgunblaðið 29. marz 1961.)

Og hver hefur svo reynslan orðið? Hefur okkur miðað áleiðis til bættra lífskjara?

Þegar stjórnarandstæðingar svara þessari spurningu, benda þeir á lægsta kauptaxta Dagsbrúnar. Það gefur ekki rétta hugmynd um þróun kaupmáttar tímakaups og lífskjara Dagsbrúarmanna vegna þess að

1) atvinnutekjur ákvarðast ekki aðeins af breytingu lægsta taxtans, heldur af breytingum annarra taxa en lægsta taxtans, færslu starfa milli taxtaflokkanna, breytingu yfirvinnugreiðslna, áhrifum ákvæðislauna, fjölda vinnustunda og hlutfallinu milli almennra vinnustunda og yfirvinnustunda,

2) breyting lífskjara verður ekki aðeins metin með tilliti til atvinnutekna og neyzlúvöruverðlags, heldur einnig með tilliti til áhrifa beinna skatta og beinna persónulegra styrkja (þ. e. fyrst og fremst fjölskyldubóta).

Og þar sem lægsti kauptaxti Dagsbrúnar er enginn mælikvarði á lífskjör Dagsbrúnarmanna sjálfra, þeim mun fráleitara er að ganga út frá því, að hann segi rétt til um lífskjör launþega almennt.

Beztu upplýsingar um þróun lífskjara launþega fást hins vegar af þeim úrtaksrannsóknum um atvinnutekjur kvæntra verkamanna, sjómanna og iðnaðarmanna, sem framkvæmdar hafa verið eftir skattaframtölum árlega um langt skeið. Við þessar tekjur verður fyrir síðustu ár að bæta áhrifum skattalækkana og aukningar beinna persónulegra styrkja, en það hefur megin þýðingu fyrir samanburð lífskjara fyrir og eftir 1960 vegna hinnar miklu lækkunar beinna skatta og hækkunar fjölskyldubóta, sem þá átti sér stað. Með því að bera saman atvinnutekjur þannig leiðréttar við breytingar á vísitölu neyzlúvöruverðlags fást raunverulegar atvinnutekjur, sem telja má mælikvarða á lífskjörin.

En til þess að fá hugmynd um það, hvernig lífskjör launþega hafa breytt samanborið við raunverulegar þjóðartekjur, þarf að bera launatekjurnar samkvæmt framangreindum mælikvarða saman við þróun þjóðarteknanna á mann.

Hér á eftir fer tafla um þessi efni, sem byggð er á upplýsingum og útreikningum hagdeildar Framkvæmdabankans og Efnahagsstofnunarinnar. (Tölur fyrir árið 1962 eru bráðabirgðatölur.) Þar kemur fram fyrir árin 1956—1962:

- 1) Meðallaunatekjur á mann í þúsundum króna samkvæmt úrtaksrannsóknum um atvinnutekjur kvæntra verkamanna, sjómanna og iðnaðarmanna, leiðréttar frá og með 1960 vegna skattalækkana og aukningar fjölskyldubóta og umreiknaðar til verðlags ársins 1960.
- 2) Vísitala meðaltekna samkvæmt 1. dálki.
- 3) Vísitala hreinna þjóðartekna á mann á föstu verðlagi.
- 4) Vísitala afstöðu atvinnutekna til þjóðartekna á mann, þ. e. vísitala samkvæmt 2. dálki deild með vísitölu samkvæmt 3. dálki.

Ár	Meðallaunatekjur á mann Þús. kr.	Vísitala meðallaunatekna á mann	Vísitala þjóðartekna á mann	Vísitala afstöðu meðallaunatekna til þjóðartekna á mann
	(1)	(2)	(3)	(4)
1956	72.704	100,0	100,0	100,0
1957	70.542	97,0	96,4	100,6
1958	76.458	105,2	105,0	100,2
1959	82.048	112,8	105,2	107,2
1960	81.873	112,6	104,5	108,0
1961	82.603	113,6	109,3	103,9
1962	84.990	116,9	113,4	103,1

Framangreind tafla ber með sér:

- 1) Raunverulegar atvinnutekjur verkamanna, iðnaðarmanna og sjómanna hækkuðu í tíð vinstri stjórnarinnar um 5,2%, en hafa hækkað síðan um 11,0%.
- 2) Þjóðartekjur á mann hækkuðu í tíð vinstri stjórnarinnar um 5,0%, en hafa hækkað síðan um 8,0%.
- 3) Hlutfallið milli raunverulegra atvinnutekna og þjóðartekna hélzt lítt breytt í tíð vinstri stjórnarinnar og var vísitala afstöðunnar 100,2 árið 1958, en síðan hefur hlutfallið orðið launþegum miklum mun hagstæðara og komst vísitala afstöðunnar í 108,0 árið 1960.

Þetta sýnir að

- 1) þjóðartekjurnar hafa ekki minnkað heldur aukizt í tíð núverandi ríkisstjórnar,
- 2) hlutdeild launþega í þjóðartekjunum hefur aukizt frá því, sem var í tíð vinstri stjórnarinnar.

Ráðningin á gátunni

Um þessar mundir fara fram stjórnarkosningar í verkalýðsfélögunum víðs vegar um land. Er þar víðast hvar kosið milli kommúnista annars vegar og lýðræðissinna hins vegar, eins og hefur verið um langt skeið. Á vinstri stjórnartímanum og síðan hefur Framsóknarflokkurinn beitt öllu sínu atfylgi til stuðnings kommúnistum í þessari baráttu. Kommúnistar eiga Framsóknarflokknum því fjör sitt að launa í verkalýðshreyfingunni.

Þetta er mönnum stöðugt undrunarefni, þar sem Framsóknarflokkurinn vill telja sig til lýðræðisflokka landsins. Og enn mun furðulegra er þetta, þar sem vitað er, að forusta Framsóknarflokksins gerir sér grein fyrir, og hefur lengi gert, hvaða skaðvaldur kommúnistar eru í verkalýðshreyfingunni. Þannig sagði t. d. **Eysteinn Jónsson** í almennum stjórn málaumræðum á Alþingi 9. maí 1955:

„Mér finnst nú sem nærri því hver maður viðurkenni óstjórn kommúnista á málefnum verkalýðshreyfingarinnar. Ég minnst þess ekki, að ég hafi nokkurn tíma áður orðið var við svo glöggan og almennan skilning á því sem nú, að óstjórn þessi stafi ekki öll af klaufaskap eða fyrirhyggjuleysi, heldur blátt áfram af því, að það er ekki hægt að þjóna tveimur herrum. Hagsmunir verkamanna og kommúnistaflokksins fara ekki saman. Það er ráðningin á gátunni.“

(Alþingistíðindi 1954, B. bls. 1715.)

Nú beitir Eysteinn flokki sínum fyrir stríðsvagni kommúnista í verkalýðshreyfingunni. Hver er ráðningin á þeirri gátu?

Íbúðarlán

Á styrjaldarárunum og fyrst á eftir voru ekki sérstakir erfiðleikar að fá lán til húsbýgginga, þar sem mikið framboð var á lánsfjármagni. En breyting varð hér á um og eftir 1947. Varð þá mikill lánsfjárskortur, er leiddi af sér erfiðleika á því að fá lán til íbúðabygginga, og Veðdeild Landsbanka Íslands varð að mestu óvirk. Að sjálfsögðu voru þó veitt fasteignalán af ýmsum lánastofnunum og sjóðum. Auk bankanna var þar um að ræða sparisjóði, ýmsa tryggingasjóði og lífeyrissjóði, Byggingarsjóð sveitanna og Byggingarsjóð verkamanna. En lán þessara aðila hrukku skammt til að fullnægja eftirspurninni. Afleiðingin varð sú, að svartur lánamarkaður skapaðist og margir húsbýggjendur urðu tilneyddir til að sæta afarkostum með því að taka okurlán. Var augljóst að stöðva varð þessa óheillapróun.

Í Morgunblaðinu 11. júní 1953 birtist grein um þessi mál eftir **Jóhann Hafstein**, bankastjóra, þar sem niðurlagsorðin voru þessi:

„Það, sem mest skortir nú á í lánsfjármálunum til íbúðabygginga, er að samræma lánsfjárgetu hóðarinnar og gæta réttlætis og jafnvægis í byggingarmálunum til sjávar og sveita og milli þegnanna innbyrðis. — Varðandi byggingar í kaupstöðum og kauptúnum verður að efla almenna lánastofnun til íbúðabygginga, og er það hægst að endurskapa veðdeild Landsbankans. — Það verður að endurskoða þær reglur, sem gilda um lífeyrissjóði og eftirlaunasjóði, og að rannsókuðu máli að veita því, sem sparast og aflögu er til byggingarlána, í heilbrigðan farveg. — Hér bíður mikið verkefni þings og stjórnar.“

Það var mjög í samræmi við skoðanir þær, sem hér koma fram, að ákvæði var sett í málefnasamning þann, sem gerður var, þegar ríkisstjórn **Ólafs Thors** var mynduð í september 1953, þar sem sagði:

„Tryggt verði aukileið fjármagn til íbúðabygginga í kaupstöðum, kauptúnum og þorpum, lögð áhersla á að greiða fyrir byggingu íbúðarhúsa, sem nú eru í smíðum, og lagður grundvöllur að því að leysa þetta vandamál til frambúðar.“

Þetta var síðan gert með setningu laga nr. 55/1955. Samkvæmt lögnum var sett á stofn almennt veðlánakerfi til íbúðabygginga undir yfirstjórn Húsnæðismálastórnar og Veðdeildar Landsbanka Íslands. Íbúðarlánin, sem hið almenna veðlánakerfi veitir, eru tvenns konar.

Annars vegar eru A-lán, sem eru jafngreiðslulán til 25 ára. Hins vegar eru B-lán til 15 ára með jöfnum afborgunum bundnum vísitölu framfærslukostnaðar.

Hér var á ferðinni mikið framfara- og nauðsynjamál. Ekki vildu þó allir viðurkenna það, þegar frumvarpið var afgreitt í neðri deild sem lög frá Alþingi 10. maí 1955. Greiddu t. d. engir kommúnistar því atkvæði að viðhöfðu nafnakalli.

Einar Olgeirsson, formaður kommúnistaflokksins, sagði um þessi lög í umræðum um húsnæðismálin á Alþingi 31. október 1955:

„Þegar húsnæðislöggjöfin var samþykkt á síðasta þingi, var það stórkostlegt spor aftur á bak frá því, sem verið hafði, og það, sem var verst í því sambandi, var, hve háir vextirnir voru settir, vextir upp í 7% og þar yfir, og með slíkum vöxtum er ekki hægt af nokkru viti að leysa húsnæðisvandamálið á Íslandi, þannig að því fyrr sem stofnun, sem byggir á slíkum vöxtum, er lögð niður, því betra. - - - Löggjöfin er sjálf ill, hún er röng. Vextirnir eru reiknaðir allt of háir, lánstíminn allt of stuttur.“
(Alþingistíðindi 1955, C, bls. 545.)

Hefði verið rétt að fara að ráðum Einars Olgeirssonar og leggja almenna veðlánakerfið niður, áður en það tók til starfa? Því verður bezt svarað með því að rifja upp, hvern árangur þetta lánakerfi hefur borið. En árangurinn sjáum við í lánveitingum þess.

Frá því lánveitingar hófust í nóvember 1955 til ársloka 1962 hefur Veðdeild Landsbankans afgreitt íbúðarlán sem hér greinir:

	A-lán.	B-lán.	Samtals.
	Þús. kr.	Þús. kr.	Þús. kr.
1955	20.220	7.214	27.434
1956	44.030	19.625	63.655
1957	26.647	19.023	45.670
1958	21.979	26.790	48.769
1959	19.795	14.695	34.490
1960	37.763	14.408	52.171
1961	53.568	24.455	78.023
1962	70.954	15.656	86.610
Samtals	294.956	141.866	436.822

Þessar tölur segja sína sögu.

Þáttur kommúnista:

Hannibal Valdimarsson varð félagsmálaráðherra í vinstri stjórn og æðsti yfirmaður húsnæðismála.

En hann

- 1) lækkaði ekki vexti íbúðalána,
- 2) lengdi ekki lánstíma íbúðalána og þó
- 3) lagði hann ekki veðlánakerfið niður.

Hins vegar sagði hann í umræðum um húsnæðismál á Alþingi 6. desember 1956:

„- - - Hitt er annað mál, að það er auðséð að það verður að ákveða með einhverjum hætti meiri fjármagnsöflun til þess að ráða bót á húsnæðisvandrunum heldur en fyrrverandi stjórn taldi ástæðu til eða sá sér þært að gera - - -“

(Alþingistíðindi 1956, B, bls. 702.)

Úrræði Hannibals urðu samt ekki önnur en þau að fá samþykkt á Alþingi ný lög um húsnæðismál (lög nr. 42/1957) í stað laganna frá 1955. En hin nýju lög voru að meginefni orðrétt endurprentun á eldri lögnum, þó með nokkrum breytingum, sem orkuðu mjög tvímælis.

Þáttur Framsóknar:

Framsóknarmenn hafa tileinkað sér það hlutskipti að mikla hlut Hannibals. Mega þeir ekki svo nefna húsnæðismálin á nafn í seinni tíð, að þeir ekki vegsami Hannibalsúræðin beint eða óbeint. Þannig skrifuðu t. d. sjö þingmenn Framsóknar undir greinargerð með frumvarpi að lögum, er þeir lögðu fram á Alþingi 1961, þar sem segir:

„Sú stefna hefur átt almennu fylgi að fagna héraendis, að affarasælast væri, að sem flestir einstaklingar byggðu og eignuðust eigin íbúðir. Því er fjöldi þeirra einstaklinga, sem búa í eigin húsnæði, tiltölulega miklu meiri hér á landi en algengast er meðal annarra þjóða, þar sem það tíðkast mjög, að einstakir auðmenn og auðfélög eigi og leigi út stórar húsasamtæður, en stór hluti þegnanna er leigutakar. Hið opinbera hefur sýnt nokkra viðleitni til þess að stuðla að þessari þróun mála með því að efla opinbert veðlánakerfi til húsbýgginga. Merkasta sporið á þeirri braut var stigið í tíð vinstri stjórnarinnar svonefndu með setningu laga nr. 42 1. júní 1957, um húsnæðismálastofnun, byggingarsjóð ríkisins o. fl. Með löggjöf þessari var lagður grundvöllur að frambúðarskipulagi á lánamálum húsbýgginga - - -“

(Alþingistíðindi 1961, A, bls. 316.)

Ekki sjást þeir fyrir, Framsóknarmenn, í gælum sínum við kommúnista. Ekki sjá þeir sína eigin menn. Steingrímur Steinþórsson var félagsmálaráðherra í ríkisstjórn Ólafs Thors, þegar grundvöllur var lagður árið 1955 með stofnun almenna veðlánakerfisins.

En Framsóknarmönnum er vorkunn. Þeim var það aldrei hugstætt,

sem gerðist í húsnæðismálunum 1955. Það var gert fyrir frumkvæði, baráttu og kröfu Sjálfstæðisflokksins.

Aðalatriðið

er þó ekki að koma veðlánakerfinu á fót, heldur hitt að sjá því fyrir fjármagni. Hversu vel tekst fer á hverjum tíma eftir sparifjármynduninni í landinu og ástandi peningamála almennt. Það fer eftir ríkisstjórn og stjórnarstefnu.

Hér fara á eftir tölur, sem sýna

- 1) heildarupphæð íbúðarlána, sem Veðdeild Landsbankans hefur afgreitt á stjórnartíma hinna einstöku ríkisstjórna, síðan veðlánakerfið tók til starfa 2. nóv. 1955 til ársloka 1962,
- 2) meðalupphæð afgreiddra lána á hverjum mánuði:

Stjórn Ólafs Thors	69,5 millj. kr.	8,7 millj. kr.
Vinstri stjórnin	116,0 —	3,9 —
Stjórn Emils Jónssonar	34,5 —	2,9 —
Stjórn Ólafs Thors	216,8 —	6,0 —

Á 4. þúsund atvinnuleysingjar?

Ríkisstjórnin markaði stefnu sína í efnahagsmálum með frumvarpi til laga um efnahagsmál, sem lagt var fram á Alþingi 3. febrúar 1960.

Samdægurs efndu Framsóknarfélögin í Reykjavík til fundar um frumvarp ríkisstjórnarinnar. **Hermann Jónasson**, þáverandi formaður Framsóknarflokksins, var aðalræðumaður fundarins og sagði meðal annars:

„Stefna núverandi stjórnarflokka er ekkert nýtt fyrirbrigði. Það er í atvinnu- og fjárhagsmálum sama stefnan og olli heimskreppunni á árunum kringum 1930. Það er stefnan, sem afturhaldsstjórn Hoovers boðaði í Bandaríkjunum og þar réð ríkjum þar til Roosevelt braut hana á bak aftur. Sú stefna ræður og að verulegu leyti í Bandaríkjunum nú með þeim afleiðingum, að þar eru á 4. millj. atvinnuleysingja og svarar það til þess, að þeir væru hér á 4. þús. Eigum við að innleiða það ástand hér?“
(Tíminn 5. febrúar 1960.)

Fátt er nú í frásögur fært um atvinnuleysingja þá, sem hér er spáð. En síðan þetta var sagt, hefur Hermann Jónasson látið af formennsku í Framsóknarflokknum og ekki vitað, að hann hafi tekið upp önnur störf. Svarar það til á 4. þús. atvinnuleysingja?

Efling almannatrygginga

Í sambandi við viðreisnarráðstafanirnar 1960 var breytt lögum nr. 24/1956 um almannatryggingar. Þetta var gert til að draga úr áhrifum gengisbreytingarinnar á lífskjörin. Reiknað var með, að gengisbreytingin myndi valda hækkun á verðlagi í landinu sem svaraði 13% hækkun á vísitölu framfærslukostnaðar. Breytingin á almannatryggingalögunum fól í sér stórauknar fjölskyldubætur, elli- og örorkulífeyrir og aðrar svipaðar greiðslur almannatrygginga. Gert var ráð fyrir að með þessu móti (og með því að greiða niður verð nokkurra þýðingarmikilla neyzluvörutegunda) yrði dregið svo úr þeirri hækkun á vísitölu framfærslukostnaðar, sem gengisbreytingin að öðrum kosti hefði í för með sér, að hækkunin næmi fyrir svokallaða vísitölu fjölskyldu tæplega 3% í stað um það bil 13% ella.

Auk hækkana, sem voru í beinu sambandi við viðreisnarráðstafanirnar, var elli-, örorku- og barnalífeyrir hækkaður um 20%. Þannig voru kjör þeirra, sem þessara bóta njóta, bætt verulega frá því sem var fyrir gengisbreytinguna.

Breytingin á lögum um almannatryggingar var í aðalatriðum fölg- in í þessu (lög nr. 13/1960):

1. Ákveðið, að fjölskyldubætur verði greiddar með hverju barni á 1. og 2. verðlagssvæði kr. 2.600.00 á ári. Áður voru ekki greiddar fjölskyldubætur með fyrstu tveim börnunum í fjölskyldu og aðeins hálfar fjölskyldubætur með þriðja barni, en fullar með fjórða barni og fleirum í hverri fjölskyldu. Áður voru fullar bætur á barn á 1. verðlagssvæði kr. 2.331.00, en á 2. verðlagssvæði kr. 1.748.25.

2. Elli- og örorkulífeyrir til hjóna á 1. verðlagssvæði hækkaði um 62,8% eða úr kr. 15.927.26 á ári í kr. 25.920.00 árlega, og einstaklingslífeyrir var hækkaður um 44% á 1. verðlagssvæði eða úr kr. 9.954.54 á ári í kr. 14.400.00. Samsvarandi hækkun varð á 2. verðlagssvæði.

3. Mæðralaun, sem greidd eru ekkjum, ógiftum mæðrum og fráskildum konum, skulu greidd móður með einu barni yngra en 16 ára, og full mæðralaun skulu greidd móður með þrem börnum eða fleirum. Áður voru mæðralaun ekki greidd móður með einu barni, en fyrst þegar einstæð móðir átti 2 börn, og full mæðralaun voru ekki greidd, fyrr en börnin voru fjögur eða fleiri. Hér var um mikla bótaaukningu að ræða frá því, sem áður var. Þannig voru t. d. mæðralaun til móður með fjögur börn kr. 9.954.54 á 1. verðlagssvæði, en urðu

kr. 14.400.00 til móður með þrjú börn eða fleiri. Tilsvarandi hækkun varð á mæðralaunum á 2. verðlagssvæði.

4. Barnalífeyrir var hækkaður um ca. 43% eða úr kr. 5.104.89 í kr. 7.200.00 á 1. verðlagssvæði og samsvarandi á 2. verðlagssvæði.

5. Fæðingastyrkur hækkaði um ca. 25% úr kr. 1.748.25 í kr. 2.160.00, eins á báðum verðlagssvæðum.

6. Þá hækkuðu ekkjubætur við dauðsfall maka og slysbætur verulega. Raunar var um að ræða stórlega hækkun í sumum greinum, svo sem dánarbótum til ekkju eða ekkils, sem ákveðnar voru eins fyrir alla eða kr. 90.000.00. Áður voru almennar dánarbætur kr. 19.143.34, nema fyrir lögskráða sjómenn, en dánarbætur vegna þeirra voru kr. 87.130.84.

Síðan framangreind ákvæði voru sett, hafa enn verið gerðar veigamiklar breytingar á almannatryggingunum og eru þær helztar, sem sér segir:

1. Til hagsbóta þeim mikla fjölda gamals fólks, sem heldur áfram fullu starfi eftir 67 ára aldur, var að fullu afnumið ákvæði tryggingarlaga um skerðingu ellilífeyris vegna annarra tekna lífeyrisþega. Jafnframt voru afnumin hliðstæð skerðingar ákvæði vegna örorkulífeyris. (Lög nr. 86/1960.)

2. Allar bætur trygginganna í peningagreiðslum hækkuðu til samræmis við almennar launahækkunir um 13,8% frá 1. júlí 1961, og eins og bæturnar voru þá orðnar, hækkuðu þær enn um 4% frá 1. júní 1962. (Lög nr. 95/1961.)

3. Frá 1. júní 1962 hækkaði svo elli- og örorkulífeyrir sérstaklega um 7%. (Lög nr. 89/1962.)

4. Frá 1. janúar 1963 var felld úr gildi skipting landsins í 1. og 2. verðlagssvæði og allar bætur almannatrygginganna eru frá sama tíma hinar sömu hvarvetna á landinu eins og þær voru á 1. verðlagssvæði. Með þessari ráðstöfun hækka bætur trygginganna, sem voru lægri á öðru verðlagssvæði, um þriðjung. En 2. verðlagssvæði náði yfir allt landið utan kaupstaða með 2000 íbúum eða fleiri. (Lög nr. 89/1962.)

Á stjórnartíma núverandi ríkisstjórnar hafa allar bætur trygginganna hækkað stórlega samkvæmt framansögðu. Mesta almenna þýðingu hefur hækkun ellilífeyris og fjölskyldubóta. Hér fer á eftir tafla, er sýnir bótaupphæð ellilífeyris og fjölskyldubóta í árslok 1959, febrúar 1963 og hlutfallslega hækkun á tímabilinu.

	Árslok 1959	Febr. 1963	Hækkun
	kr.	kr.	%
<i>Ellilífeyrir hjóna:</i>			
I. verðlagssvæði	15.927	32.824	106
II. —	11.945	32.824	175
<i>Ellilífeyrir einstaklings:</i>			
I. verðlagssvæði	9.955	18.236	88
II. —	7.466	18.236	144
<i>Fjölskyldubætur með 2 börnum:</i>			
I. verðlagssvæði	0	6.154	—
II. —	0	6.154	—
<i>Fjölskyldubætur með 4 börnum:</i>			
I. verðlagssvæði	3.497	12.309	252
II. —	2.622	12.309	369

Til samanburðar:

Almennt tímakaup Dagsbrúnar var

í árslok 1959 kr. 20.67

í febrúar 1963 kr. 26.04

og hefur hækkað á tímabilinu um 26%.

Útgjöld almannatrygginganna til lífeyristrygginga (bóta vegna elli, örorku og dauða, fjölskyldubóta o. fl.) hafa verið 1959—1962, sem hér segir:

1959	178,4	millj.	kr.
1960	324,9	—	—
1961	431,8	—	—
1962	500,6	—	—

Í tíð núverandi ríkisstjórnar hafa þessi útgjöld hækkað um 180,6% miðað við árslok 1962. Þessi útgjöld eru áætluð fyrir árið 1963 561,4 millj. kr.

Með aðgerðum núverandi ríkisstjórnar hafa almannatryggingar verið eflidar meira en nokkru sinni fyrr. Einnig vinnur nú stjórnskipuð nefnd að endurskoðun laga um almannatryggingar.

Þetta er ekki í fyrsta sinn, sem stærstu framfaraspor tryggingarmála eru mörkuð undir stjórnarforustu Sjálfstæðisflokksins.

Gildandi lög um almannatryggingar voru sett í tíð ríkisstjórnar Ólafs Thors árið 1956.

Fyrstu lög um almannatryggingar í núverandi mynd voru sett í tíð ríkisstjórnar Ólafs Thors árið 1946.

Tekjustofnar sveitarfélaga

Þegar stofnþing Sambands íslenzkra sveitarfélaga var haldið árið 1945, var skorað á ríkisstjórnina, að láta fara fram sem fyrst gagngerða endurskoðun á löggjöf þeirri, sem fjallaði um tekjustofna sveitarfélaga. Á hverju landsþingi og fulltrúaráðsfundum, sem þessi samtök hafa síðan haldið, hefur þessi krafa verið endurnýjuð í einhverri mynd, án þess að árangur hafi borið, þar til núverandi ríkisstjórn tók málið upp.

Þeim mönnum, sem fengizt hafa við sveitarstjórnarmál, hefur þannig lengi verið ljóst, að endurbætur þyrfti að gera á löggjöfinni um tekjustofna sveitarfélaga. Til þess liggja ýmsar ástæður.

Gunnar Thoroddsen, fjármálaráðherra, gerði á Alþingi 15. marz 1962 grein fyrir frumvarpi að lögum um tekjustofna sveitarfélaga og mælti:

„Í fyrsta lagi er óheppilegt og í rauninni óviðunandi að sveitarfélögin hafi svo að segja eingöngu einn tekjustofn til að byggja á, útsvörin. Útsvörin munu vera meira en 90% af öllum tekjum þeirra. Hefur það leitt til þess m. a., að útsvörin hafa í mörgum sveitarfélögum orðið heldur hærrí en æskilegt væri og sveitarstjórnir hefðu sjálfar óskað. Ennfremur er það ljóst, að fyrir sveitarfélögin er það óheppilegt að þurfa að byggja á þessum tekustofni einum, ef erfiðleikar steðja að í atvinnu- og efnahagsmálum, atvinna dregst saman, verðfall verður á afurðum landsmanna eða önnur óhöpp steðja að. Þá þrengist fyrir hjá sveitarfélögunum um álagningu og innheimtu útsvaranna á sama tíma, sem mest er þörfin fyrir sveitarfélögin að auka framkvæmdir sínar og vega þannig á móti því, sem atvinna hefur dregizt saman. - - - Í sambandi við þessa endurskoðun, sem hér um ræðir, þarf þó ætíð að hafa í huga það sjálfsforræði sveitarfélaganna, sem er einn af hyrningarsteinum hins íslenska lýðveldis og lýðræðis og hefur verið einn af hornsteinum þjóðskipulags okkar frá öndverðu.“

(Visir 16. marz 1962.)

Frumvarp þetta var samþykkt sem lög nr. 69/1962. Stjórnskipuð nefnd hafði undirbúið lagasetningu þessa frá því í desember 1959. Sum nýmæli varðandi tekjustofna sveitarfélaga höfðu þegar verið lögfest árið 1960 (lög nr. 19/1960 og lög nr. 43/1960). En þessi lög voru nú felld inn í heildarlöggjöfina, sem þannig veitir sveitarfélögunum nýja tekjustofna, sem hér segir:

1. Fasteignaskattur er nú fastákveðinn. Skatturinn er miðaður við fasteignamatsverð. Áður höfðu sveitarstjórnir aðeins heimild til að leggja slíkan skatt á, en nú er það skylda. Áætlað er að fasteignaskattur þessi muni gefa fast að 30 millj. króna í tekjur á ári.

2. Sveitarstjórnnum er heimilað að innheimta í sveitarsjóð gjald hjá atvinnurekendum og öðrum þeim, sem sjálfstæða atvinnu hafa í sveitarfélaginu. Hefur því gjaldi verið gefið nafnið aðstöðugjald. Þetta gjald er lagt á með tilliti til þess, að afnot þeirra, sem atvinnurekstur stunda, er miklu meiri af ýmsum framkvæmdum, er sveitarfélögin kosta til, en gerist hjá fólki almennt. Þessi skattur kom í staðinn fyrir veltuútsvarið, sem jafnframt var afnumið.

3. Ríkissjóður greiðir $\frac{1}{5}$ hluta söluskatts, sem innheimtur er til ríkissjóðs, sbr. lög nr. 10/1960 um söluskatt, til Jöfnunarsjóðs sveitarfélaga, þó eigi lægri fjárhæð en 56 millj. króna á ári. Þessari fjárhæð er skipt á milli sveitarfélaganna í réttu hlutfalli við íbúatölu hvers sveitarfélags hinn 1. desember árið á undan.

4. Svokölluð landsútsvör eru lögð á tiltekin fyrirtæki, sem skipta við landsmenn alla, en ekki eingöngu við íbúa þess sveitarfélags, þar sem starfsemin hefur aðalbækistöðina. Hér er um að ræða ríkisfyrirtæki og olíufélög. Fjórðungur landsútsvara gengur til þeirra sveitarfélaga, þar sem starfsemi hinnar gjaldskyldu stofnunar fer fram. Afgangurinn rennur til Jöfnunarsjóðs sveitarfélaga, sem skiptir fénu milli sveitarfélaganna eftir sömu reglum og hluta sjóðsins í söluskattinum.

Auk þess sem sveitarfélögin fengu framangreinda nýja tekjustofna, voru með lögum þessum gerðar margvíslegar breytingar á reglum um útsvarsálagningu. Var komið á heildarsamræmingu og margs konar endurbótum varðandi þann tekjustofninn, sem fyrir var.

Aðgerðir þessar marka djúp spor í sögu sveitarstjórnarmála. Þörfin var ótvíræð. Ríkisvaldið hafði stöðugt í auknum mæli lagt byrðar á sveitarfélögin án þess jafnframt að sjá þeim fyrir nýjum tekjustofnum. Þetta ástand ógnaði fjárhagslegum grundvelli sveitarfélaganna og þar með sjálfsforræði þeirra. Mikið nauðsynjaverk hefur því verið unnið. Þeir vita það bezt, sem gleggst til þekkja.

Formaður Sambands íslenzkra sveitarfélaga segir um málið:

„Sambandið (Samband ísl. sveitarfélaga) hefur sérstaka ástæðu til að þakka núverandi ríkisstjórn, og þó sérstaklega Gunnari Thoroddsen, fjármálaráðherra, fyrir að hafa beitt sér fyrir lausn þessara mála, sem svo miklu skipta sveitarfélögin, en alla fyrirrennara hans hefur annaðhvort brostið skilning á eða kjark til að taka upp til farsællar og réttlátrar úrlausnar.“

(Jónas Guðmundsson, Sveitarstjórnarmál
20. árg. 1960, 1.—2. hefti, bls. 5.)

„Ég ákæri“

Það hefur verið markmið núverandi ríkisstjórnar að koma í veg fyrir kapphlaup verðlags og kaupgjalds og halda þannig á efnahagsmálum þjóðarinnar, að ekki leiði til verðbólgu. En verðbólgameinið hefur þjáð efnahagsstarfsemi þjóðarinnar síðustu áratugin.

Hverjar eru rætur verðbólgameinsins? Þær hafa verið þær sömu á þessu tímabili.

Eysteinn Jónsson, þáverandi fjármálaráðherra, sagði í eldhúsdagsumræðum á Alþingi 26. febrúar 1951 á þessa leið:

„Rætur meinsins eru þær, að sífellt er í umferð meðal landsmanna meira peningamagn en hægt er að mæta með þeim vörum, sem þjóðin getur keypt fyrir framleiðslu sína og fyrir það fé, sem hún hefur fengið af gjafaframlögum á undanförunum árum. Það eru í raun réttir sífellt gefnar út ávísanir á meiri verðmæti en fyrir hendi eru til skiptanna, gefnar út falskar ávísanir, sem enga raunverulega kaupgetu skapa, sem engum verður gagn að, en viðheldur dýrtíð og verðbólgu, vöruskorti, svörtum markaði og hvers konar misrétti, háum framleiðslukostnaði og framleiðslustöðvunum vegna misheppnaðra tilrauna til þess að flýja undan hækkuðum framfærslukostnaði. Þessar fölsku ávísanir, falska kaupgeta, verður því ekki neinum að gagni né til kjarabóta, en hún verður til þess að draga úr framleiðslunni og rýra lífskjör almennings.“

(Alþingistíðindi 1950, B, bls. 1445—1446.)

Hér er talað af þekkingu byggðri á reynslu. Hér var verið að hvetja til stuðnings við viðreisnarráðstafanirnar, sem fylgdu í kjölfar gengislækkunarinnar árið 1950.

Og rætur meinsins voru þær sömu, þegar gengislækkun þurfti að gera árið 1960 eftir vinstristjórnarævintýrið. En um viðreisnarráðstafanirnar nú segir sami **Eysteinn** í eldhúsdagsumræðum á Alþingi 12. apríl 1962:

„Viðreisnin er fólgin í því að magna dýrtíðina innanlands sem mest og halda jafnframt niðri kaupgjaldi og afurðaverði. Draga um leið úr útlánum og gera með margvíslegum hætti sem örðugast fyrir með fjármagn í nýjar framkvæmdir. Minnka með þessu neyzlu og fáfestingu og leggja grunn að nýju þjóðfélagi, með því að draga á allan hátt úr stuðningi við fjárfestingu þeirra, sem ekki hafa fullar hendur fjár, en þeir taki við,

sem mestu fá að ráða. Byrjað var með stórfelldri gengislækkun, frystingu sparifjár og öðrum þeim ráðstöfunum, sem menn kannast við - - þeir, sem fyrir þessu ráða, eru eitthvað undarlega slitnir úr tengslum við starfslíf þjóðarinnar. Þeir virðast ekki hafa hugmynd um, hverju athafnasamt myndarfólk getur komið til leiðar, ef því er trúað fyrir peningum.“

(Tíminn — aukablað — maí 1962.)

Hér er orðin breyting á.

Árið 1951 er bölvaldurinn of mikið peningamagn í umferð.

Árið 1962 er það of lítið peningamagn, sem bölinu veldur.

Hvað hefur breytt?

Rætur verðbólgu-meinsins hafa vissulega ekki breytt.

Eysteinn hefur vissulega ekki minni þekkingu nú en áður.

En Eysteinn talaði 1951 eftir beztu vitund, en 1962 gegn betri vitund.

Þetta er svo alvarleg yfirsjón, að bezt fer á að Eysteinn sjálfur tjái sig um slíkt framferði.

Eysteinn segir:

„Ég ákæri stjórnarandstæðinga fyrir að hafa fallið fyrir freistingu þeirri, sem háskalegust er, að vera ábyrgðarlausir á háskastund og vinna það fyrir von í fylgi þeirra skamsýnustu að vinna skemmdarverk á þeim framkvæmdum, sem þeir sjálfir vita að voru óumflýjanleg nauðsyn. Þetta er þung ákæra, en hún er sönn. Nú er það þjóðarinnar að hafa vit fyrir þessum mönnum. Láti hún ginnast, munu biða enn stórfelldari vandkvæði en enn þá hafa orðið, — en sýni menn þann þroska og skilning að snúa baki við þessum mönnum og fylkja sér til stuðnings nauðsynlegum viðreisnarstörfum. Þótt íþyngja kunni í bili, þá mun þjóðinni takast að komast hjá því allra versta og tiltölulega léttilega vinna bug á öllum erfiðleikum.“

(Úr umræðum á Alþingi 11. maí 1950.

Alþingistiðindi 1949, B, bls. 915.)

Fjárlög og verklegar framkvæmdir

Eitt af því allra þýðingarmesta í framkvæmd viðreisnarstefnu ríkisstjórnarinnar er fjármálastjórn ríkisins. Hún hefur mótast aðallega af eftirfarandi:

- 1) Hallalaus fjárlög hafa verið lögð fyrir þing og afgreidd fyrir öll fjárhagsárin 1960, 1961, 1962 og 1963.
- 2) Hallalaus ríkisbúskapur hefur verið í reynd öll árin 1960, 1961 og 1962.
- 3) Tekjuöflunarkerfi ríkisins var breytt snemma árs 1960 með lögfestingu söluskatts og lækkun tekjuskatts.
- 4) Síðan 1960 hafa verið afgreidd fjárlög á Alþingi án þess að hækka nokkra skatta, tolla eða aðrar álögur.
- 5) Gagngerð breyting hefur verið gerð á skattalögum með stórfelldum skattalækkunum fyrir allan almenning og skapað heilbriggt skattakerfi fyrir atvinnureksturinn ásamt gjörbreytingu á framkvæmdakerfi skattalaganna.
- 6) Tollar voru lækkaðir verulega 1961 á ýmsum hátollavörum.
- 7) Allt tollakerfið hefur verið endurskoðað og frumvarp að nýrri tollskrá verið lagt fyrir Alþingi, þar sem gert er ráð fyrir stórfelldri tollalækkun og endurbótum á tollskránni.
- 8) Unnið hefur verið að hagræðingu á fjölmörgum sviðum ríkisstarfseminnar, til þess að lagfæra skipulag og vinnubrögð, spara ríkisfé og bæta þjónustu.
- 9) Stofnaður hefur verið ríkisábyrgðarsjóður í þeim tilgangi, að losna úr því öngþveiti og þeirri óreiðu, sem fyrirhyggjulitlar ríkisábyrgðir höfðu leitt út í.

Hér er aðeins stiklað á hinu stærsta. Róttækar breytingar hafa orðið á stjórn þessara mála í heild. Stjórn ríkisfjármálanna hefur tekið gagngerðum umskiptum frá því sem áður var. Þáttaskil hafa orðið.

Gunnar Thoroddsen, fjármálaráðherra, sagði í fjárlagaræðu sinni 17. október 1961:

„Fjárhag ríkisins verður aldrei bjargað með nánasarskap og nírfilshætti, þar sem talinn er eftir hver eyrir og reynt að skera við nögl öll framlög til framkvæmda, menningarmála, lista og félagsmála. Um leið og aðhald og aðgætni er sýnd, verður að hafa fullan skilning og viðsýni til að bera, til að skilja kröfur tímans og hvernig best megi þoka áfram menningar- og framfaramálum þjóðarinnar. Fjárhag ríkisins verður ekki borgið með því að skera niður nokkurra króna laun til listamanns eða styrk til námsmanns með því að klípa af lífeyri ekkjunnar og styrknum til öryrkjans. Það, sem hér skiptir

máli, er það að sýna gætni og aðhald og reyna að skipuleggja öll vinnubrögð með þeim hætti, að mannsorkan og vélaaflið nýtist sem best. . . . Í öllu okkar fjármálastarfi virðist mér, að við eigum að hafa tvennt í huga: víðsýni og hagsýni.“

(Vísir 18. október 1961.)

Stjórnarandstæðingar hafa ekki farið miklum viðurkenningarorðum um þær breytingar, sem orðið hafa á fjármálastjórn ríkisins. Hins vegar hefur heldur ekki farið mikið fyrir gagnrýni þeirra. Það er erfitt að gagnrýna, að

- 1) rekinn sé hallalaus ríkisbúskapur,
- 2) endurbætt sé tekjuöflunarkerfi ríkissjóðs,
- 3) skattar og tollar séu lækkaðir og
- 4) sparnaði og hagsýni sé komið að í ríkisrekstrinum.

Árásir á aðgerðir sem þessar eru ekki vænlegar til vinsælda. Þetta hefur stjórnarandstaðan skilið. Þeir hafa því fyrst og fremst beitt gagnrýni sinni að framlögum ríkisins til verklegra framkvæmda.

Í forystugrein í Tímanum 12. október 1962 segir svo um frumvarp til fjárlaga fyrir 1963:

„Ekkert lát verður á samdrættinum í verklegum framkvæmdum ríkisins. Þær eiga enn að minnka. Margir helztu framkvæmdaliðir eru óbreyttir að krónutölu þrátt fyrir stórhækkaðan framkvæmdakostnað. Má í því sambandi nefna óbreytt framlög til vegna og brúa og er slíkt einna hatrammlegast.“

Eysteinn Jónsson sagði í fjárlagaumræðunum á þessa leið:

„Margur spyr, hvort þessar gífurlegu nýju álögur fari ekki til að stórauka verklegar framkvæmdir á vegum ríkisins og að auka framlög til stuðnings uppbyggingu atvinnuveganna. En það er nú öðru nær. Ári frá ári fer nú hlutfallslega minna af ríkistekjunum til verklegra framkvæmda og í mörgum dæmum hafa framlög til verklegra framkvæmda, sem mestu skipta, stórlækkað miðað við notagildi fjárins, en það eitt skiptir hér máli.“

(Tíminn 25. október 1962.)

Lúðvík Jósefsson sagði í sömu umræðum á þessa leið:

„Það fjárlagafrumvarp, sem hér liggur fyrir, segir út af fyrir sig ekki mikið. Tölur þess boða að vísu hækkandi skatta og tolla og minnkandi verklegar framkvæmdir . . .“

(Þjóðviljinn 24. október 1962.)

Hér hafa aðeins verið sýnd dæmi af fullyrðingum stjórnarandstæðinga um þetta efni. Aðalþráðurinn í fullyrðingum þeirra hefur verið, að í tíð núverandi stjórnar hafi verið varið minna fjármagni á fjárlögum til verklegra framkvæmda heldur en í tíð vinstri stjórnarinnar, bæði

- 1) að notagildi og
- 2) í hlutfalli við fjárlagaupphæð.

En hvað er rétt í þessum fullyrðingum? Látum tölurnar tala.

Hér fer á eftir tafla yfir fjárveitingar til helztu verklegra framkvæmda í fjárlögum 1958 og 1963. Hér er eingöngu um nýframkvæmdir að ræða, en viðhald er ekki meðtalið.

Fjárveitingar á fjárlögum til helztu nýframkvæmda.

	Millj. kr.			
	1958	Fjárlæg	Fjárlæg	Hækkun
	Fjárlæg	1963	á verðlagi	frá 1958 á
			1958	föstu verðlagi
Vegir	24.880	42.300	27.503	10,5%
Brýr	16.308	26.205	17.038	4,5%
Hafnir	13.775	31.500	20.482	48,7%
Flugvellir	6.653	13.212	8.590	29,1%
Skólar	19.828	66.823	43.448	119,1%
Sjúkrahús	8.490	16.730	10.878	28,1%
Samtals	89.934	196.770	127.939	42,3%

Af framangreindri töflu sést, hve gífurleg töluleg hækkun hefur verið á öllum þessum helztu nýframkvæmdum, frá því sem var 1958. En með því að það er ekki réttur mælikvarði á notagildi fjármagnsins, þá greinir í töflunni frá fjárveitingum í fjárlögum 1963, umreiknuðum samkvæmt vísitölu byggingarkostnaðar til verðlags í ársbyrjun 1958. Með slíku fæst raunhæfur samanburður á milli ára og kemur þá í ljós, að allir þeir liðir nýframkvæmda, sem tilgreindir eru á töflunni, hafa hækkað að notagildi frá því, sem var á fjárlögum 1958. Og þessi hækkun er veruleg. Hún er að meðaltali 42,3% og einstakir liðir hækka um allt að 119,1%.

Þrátt fyrir þessar staðreyndir hamra stjórnarandstæðingar á því, að nú sé hlutfallslega varið minna í fjárlögum til verklegra framkvæmda en áður var. Þessi fullyrðing er heldur ekki á rökum reist.

Hlutfall ákveðinna fjárveitinga miðað við heildarupphæð fjárlaga er ekki sambærilegt fyrir og eftir viðreisnarráðstafanirnar, nema tekið sé tillit til þeirra breytinga á skattakerfinu, er voru þeim samfara. Með þeim breytingum var byggt til muna meira á óbeinum sköttum en áður var. En af því leiddi, að í sambandi við beina sköttun varð ekki komið við fullnægjandi persónufrádrætti, sem þess vegna var veittur í formi fjölskyldubóta. Þannig hækkaði fjárlagaupphæðin mun meira, — eða sem aukningu fjölskyldubótanna nam, — heldur en sú sköttun, er ríkið fékk í rauninni til venjulegrar ráðstöfunar.

Réttastur samanburður á hlut nýframkvæmda í heildarupphæð fjárlaga fæst með því að færa fjárlagaupphæðirnar 1958 og 1963 nið-

ur um þá upphæð, sem veitt er til almannatrygginga. Enn fremur þarf fyrir árið 1958 að bæta við fjárlagaupphæðina niðurgreiðslum úr útflutningssjóði á innlendum neytluvörum og uppbótum á útfluttar landbúnaðarvörur, en hliðstæðar niðurgreiðslur 1963 eru innifaldar í fjárlögum.

	<i>Fjárlög 1958</i>	<i>Fjárlög 1963</i>
	<i>millj. kr.</i>	<i>millj. kr.</i>
Heildarupphæð fjárlaga	804,7	2195,0
Niðurgreiðslur útflutningssjóðs	173,6	—
	<hr/>	<hr/>
	978,3	2195,0
Fjárveitingar til almannatrygginga	85,3	434,1
	<hr/>	<hr/>
Aðrar fjárveitingar alls	893,0	1760,9
Helztu nýframkvæmdir	89,9	196,8
Hlutfall nýframkvæmda	10,1%	11,2%

Á þessum samanburði sést, að framlög til nýframkvæmda eru hlutfallslega svipuð nú og síðasta ár vinstri stjórnarinnar miðað við samþærilegar fjárlagaupphæðir. Þó eru nýframkvæmdir nú heldur meiri en áður eða 11,2% árið 1963 á móti 10,1% árið 1958.

Aðalatriðið

Í ádeilum stjórnarandstöðunnar á fjármálastjórn ríkisins hefur samkvæmt framansögðu ekki stöð í raunveruleikanum. Framlög ríkisins til verklegra framkvæmda eru ekki minni nú en áður var, heldur þvert á móti. Þau eru hærri, bæði

- 1) að notagildi og
- 2) hlutfallslega.

Þetta er um hina þyngstu ádeilu stjórnarandstöðunnar.

Hvað um þær minniháttar?

Stofnlán til bænda

Þegar Stofnlánadeild landbúnaðarins var sett á fót 1962 með sam-
einingu Ræktunarsjóðs Íslands og Byggingarsjóðs sveitabæja, snérist
Framsóknarmenn mjög öndverðir gegn þeirri ráðstöfun. Töldu þeir,
að bændur myndu framvegis hafa minni stuðning af þessum sjóðum
en fram til þess hafði verið. Sjálfstæðismenn héldu hins vegar fram,
að með hinum nýja sjóði væri betur tryggður grundvöllur fyrir lán-
veitingum til bænda en nokkru sinni fyrr. Þeir spáðu því, að reynslan
myndi sanna, að með þessari ráðstöfun hefði verið stigið eitt gagn-
merkasta sporið í framtíðaruppbyggingu landbúnaðarins.

Hin nýja Stofnlánadeild tók til starfa 1. maí 1962, svo að harla lítill
reynslutími er enn fenginn. Þó verður að segja, að vel hafi verið af
stað farið, því að árið 1962 voru veitt lán til bænda úr Stofnlánadeild-
inni samtals 70,4 millj. króna. Er þetta miklu hærri upphæð en nokkru
sinni áður hefur verið lánuð á einu ári samanlagt úr Ræktunarsjóði
og Byggingarsjóði. Þolir þessi sjö mánaða starfsemi sjóðsins vel
samanburð við það, sem áður hefur skeð í útlánum til bænda. Þetta er
bezt ljóst, þegar við höfum í huga, að frá árinu 1925—1961 hefur sam-
tals verið veitt lán bæði úr Ræktunarsjóði og Byggingarsjóði 504,8
millj. króna.

Hér fer á eftir tafla yfir stofnlán, sem veitt hafa verið bændum úr
þessum sjóðum.

Ár	<i>Ræktunarsjóður</i>	<i>Byggingarsjóður</i>	<i>Samtals</i>
	Millj. kr.	Millj. kr.	Millj. kr.
1925—1930	4,4	1,1	5,5
1931—1940	3,1	2,5	5,6
1941—1950	18,7	24,7	43,4
1951	10,4	8,7	19,1
1952	17,2	9,9	27,1
1953	14,5	9,0	23,5
1954	22,7	10,4	33,1
1955	34,1	9,8	43,9
1956	34,5	10,5	45,0
1957	41,6	9,9	51,5
1958	42,8	9,3	52,1
1959	37,6	5,0	42,6
1960	49,6	13,3	62,9
1961	41,2	8,3	49,5
	372,4	132,4	504,8
1962			70,4
			575,2

Fréttabréf miðstjórnar Sjálfstæðisflokksins nr. 3., marz 1963

Enginn þarf að efast um, að lánasjóðir landbúnaðarins hafa haft hina mestu þýðingu fyrir uppbyggingu og framfarir landbúnaðarins fram til 1961. En höfum við ástæður til að ætla, að breyting verði á þessu til hins verra með sameiningu hinna gömlu sjóða í Stofnlána-deildina 1962?

Magnús Jónsson, bankastjóri, sagði í blaðagrein í Morgunblaðinu þegar 20. júní 1962:

„Ég er ákveðið þeirrar skoðunar, að með lögunum um Stofnlánadeild landbúnaðarins sé traustur hornsteinn lagður að þeirri bændahöll, sem bezt gagnar íslenskum bændum, allsherjar uppbyggingu og framleiðsluaukningu í sveitum landsins, til aukinnar hagsældar því fólki, sem þar býr.“

Table with 4 columns and 20 rows of numerical data, likely a ledger or financial record. The text is faint and difficult to read, but the structure is clear.

Column 1	Column 2	Column 3	Column 4
1.1	1.1	1.1	1.1
1.2	1.2	1.2	1.2
1.3	1.3	1.3	1.3
1.4	1.4	1.4	1.4
1.5	1.5	1.5	1.5
1.6	1.6	1.6	1.6
1.7	1.7	1.7	1.7
1.8	1.8	1.8	1.8
1.9	1.9	1.9	1.9
1.10	1.10	1.10	1.10
1.11	1.11	1.11	1.11
1.12	1.12	1.12	1.12
1.13	1.13	1.13	1.13
1.14	1.14	1.14	1.14
1.15	1.15	1.15	1.15
1.16	1.16	1.16	1.16
1.17	1.17	1.17	1.17
1.18	1.18	1.18	1.18
1.19	1.19	1.19	1.19
1.20	1.20	1.20	1.20

Stofnlánadeild sjávarútvegsins

Eitt af þeim verkefnum, sem blöstu við, þegar núverandi ríkisstjórn tók við völdum, var að koma fjárhag útgerðar- og fiskvinnslufyrirtækja í viðunandi horf, svo að þau gætu haldið áfram eðlilegum rekstri. Skortur á rekstrarfé var aðalvandamálið í þessu efni. Til þess lágu fyrst og fremst þær orsakir, að

- 1) verðbólgan hafði étið upp lausafé fyrirtækjanna og gert þau sífellt háðari bankalánnum til að halda rekstrinum gangandi og
- 2) mikla fjárfestingu hafði verið um að ræða, sem hvorki var hægt að greiða af fjármagnsmyndun fyrirtækjanna sjálfra, né fá eðlileg löng lán til.

Afleiðingin varð sú, að rekstrarfé fyrirtækjanna varð bundið í slíkum framkvæmdum, en í staðinn söfnuðu þau miklum lausaskuldum, sem íþyngdu rekstrinum stórkostlega.

Til þess að stuðla að lausn þessa vandamáls, gaf ríkisstjórnin út bráðabirgðalög í janúar 1961, um nýja lánaflokka við Stofnlánadeild sjávarútvegsins í þeim tilgangi að breyta allmiklu af skuldum sjávarútvegsins til skamms tíma í löng lán.

Með lögum þessum (nr. 48/1961) og reglugerð var ákveðið, að

- 1) Stofnlánadeildinni skyldi heimilað að afla fjár til þessara láneveitinga með því að stofna til skuldar við Seðlabankann, en jafnframt skyldu viðskiptabankarnir bæta stöðu sína við Seðlabankann, sem næmi hinum nýju stofnlánnum,
- 2) hin nýju lán Stofnlánadeildarinnar skyldu veitt gegn veði í framleiðslutækjum allt að 70% af matsverði, er miðaðist við endurkaupsverð eignanna, að frádregnum eðlilegum afskriftum, miðað við rýrnun þeirra frá því að þær urðu til,
- 3) hámarkstími lánanna skyldi vera 10–20 ár eftir því, hvort um væri að ræða veði í vélum, skipum eða fasteignum,
- 4) lánin skyldu veitt fyrir milligöngu og með einfaldri ábyrgð viðskiptabanka lánbeiðenda, sem jafnframt hefðu íhlutunarrétt um ráðstöfun lánsins og
- 5) vaxtakjör skyldu ákveðin af stjórn Stofnlánadeildarinnar í samráði við ríkisstjórnina. (En vextir voru ákveðnir 6½%.)

Þessi ráðstöfun ríkisstjórnarinnar hefur orðið til mikils gagns fyrir sjávarútveginn. Mikill fjöldi fyrirtækja hefur getað breytt lausaskuldum sínum, sem var þeim fjötur um fót, í löng lán. Hið nýja lánsfé hefur verið greitt inn á reikning viðskiptabanka lántakanda, og bankinn hefur getað ákveðið, að það yrði notað til greiðslu ákveðinna skulda við hann eða annarra skulda til skamms tíma eftir ákvörðun hans.

Í febrúar sl. höfðu 227 útgerðar- og fiskvinnslufyrirtækjum verið veitt hin nýju lán Stofnlánadeildarinnar, að upphæð samtals 354 millj. króna.

Viðbrögð stjórnarandstöðunnar við aðgerðum þessum hafa verið lærdómsrík um vinnuaðferðir Framsóknar og kommúnista.

Stjórnarandstaðan hefur haldið fram, að

- 1) útgerðarfyrirtækin og vinnslufyrirtækin hafi komið á vonarvöl vegna gengisbreytingarinnar og efnahagsmálastefnunnar, sem mörkuð var 1960, og
- 2) hin nýju lán Stofnlánadeildarinnar hafi verið kreppuráðstafanir, til að mæta afleiðingum stjórnarstefnunnar.

En þagað er þunnu hljóði um, að

- 1) vandamálið hafði skapast í skjóli hafta- og uppbótakerfisins, sem afnumið var 1960, og
- 2) hin löngu lán, sem veitt hafa verið, hafa fyrst og fremst gengið til greiðslu á lánum til skamms tíma, sem stofnað hafði verið til fyrir 1960.

Tíu ára rafvæðingaráætlunin

Hugmyndin um heildarrafvæðingu landsins kom fyrst fram með frumvarpi þeirra **Jóns Þorlákssonar** og **Jóns Sigurðssonar** á Reyni- stað um raforkuveitur til almenningsþarfa utan kaupstaða, sem lagt var fram á Alþingi 1929. Höfuðtalsmaður Framsóknarflokksins í mál- inu, er það kom til umræðu, sagði:

„Hér er því í raun og veru ekki um annað en þjóðnýtingu að ræða, og hún það víðtæk, að stærri þjóðnýtingartillaga hefur aldrei verið borin fram af sjálfum sósíalístum . . .“

(Alþingistíðindi 1929, C, bls. 563.)

Sami talsmaður Framsóknarflokksins sagði:

„Það á að styðja sjálfsbjargarviðleitnina og raflýsa sveitirn- ar fyrst og fremst úr þúsundum bæjarlækja og leggja áherzlu á að efla sjálfsbjargarviðleitni í rafmagnsmálum.“

(Alþingistíðindi 1929, C, bls. 605.)

Jón Þorláksson sagði í umræðunum:

„Hér er um það að ræða að koma á umbótum í landinu, sem í okkar augum að minnsta kosti verða að teljast hliðstæðar því, sem vita-, síma- og vegalöggjöf eru hver á sínu sviði.“

(Alþingistíðindi 1929, C, bls. 490.)

Aldarfjórðungi síðar var hugmyndin um heildarrafvæðingu strjál- býlisins tekin fyrst upp á markvissan og skipulagðan hátt.

Þegar ríkisstjórn Ólafs Thors var mynduð árið 1953, var samið um það milli stjórnarflokkanna, að unnið skyldi að því, að að minnsta kosti 250 millj. kr. yrði varið til rafvæðingar víðsvegar um landið á næstu tíu árum, þ. e. a. s. á árunum 1954—1963. Með lögum frá apríl 1954 var svo slík fjárfesting endanlega ákveðin.

Með tilliti til þessarar ákvörðunar var gerð áætlun um framkvæmd- ir. Þegar í árslok 1954 voru framkvæmdir ákveðnar, en ekki lá þó fyrir þá nema lauslegt stofnkostnaðaryfirlit. Hljóðaði það upp á samtals 314 millj. kr. Á árinu 1955 var svo bætt við þetta yfirlit rafveitum fyrir 29 millj. kr., miðað við verðlag ársins 1954, og hækkaði þá heildarupphæð yfirlitsins upp í 343 millj. kr. Þessi upphæð sundur- liðaðist þannig:

Orkuver og aðalorkuveitur	177,9	millj. kr.
Stofnlínur til kaupstaða og kauptúna	27,1	— —
Sveitaveitur	100,0	— —
Innanbæjarveitur í kaupstöðum og kauptúnum ...	38,0	— —

Samtals 343,0 millj. kr.

Þegar þetta yfirlit lá fyrir, gat verið spurning um, hvort ekki væri eðlilegt að fella strax burtu þær veitur, sem sízt komu til álita, þannig að heildarupphæðin yrði 250 millj. kr., eins og upphaflega var gert ráð fyrir. Það var þó ekki gert, en í ársbyrjun 1959 var ákveðið að fresta ýmsum veitum, sem miðað við verðlag ársins 1954 áætluðust kosta 66 millj. kr. Eftir þá breytingu var heildarupphæð stofnkostnaðaryfirlitsins komin niður í 277 millj. kr. Við þessa endurskoðun breyttust að nokkru áætlanir um sveitaveitur án þess þó, að heildartölu býla á veitunum væri breytt, eða áætluð fjárhæð til sveitaveitna væri lækkuð. Hins vegar sundurliðaðist lækkunin þannig:

Orkuver og aðalorkuveitur	52,7 millj. kr.
Stofnlína til kaupstaða og kaupúna	13,3 — —
	<hr/>
Samtals	66,0 millj. kr.

Kostnaður framkvæmda hefur farið langt fram úr kostnaðaráætluninni 277 millj. króna, miðað við verðlag og peningagengi ársins 1954. Ýmsar ástæður koma hér til. Meginástæðan er breyting verðlags og gengisfellingar íslensku krónunnar og ennfremur kemur til, að ýmsar framkvæmdir hafa orðið hjá Rafmagnsveitu ríkisins, sem ekki voru taldar með í hinni upprunalegu tíu ára áætlun.

Stofnkostnaður af mannvirkjum Rafmagnsveitna ríkisins samkvæmt tíu ára áætluninni hefur verið sem fram kemur á eftirfarandi töflu.

Ár	Stofnlínur,		Samtals
	Orkuver og aðalorkuveitur	sveitaveitur og innanbæjarkerfi	
	Millj. kr.	Millj. kr.	Millj. kr.
1954	6,1	17,5	23,6
1955	13,0	20,5	33,5
1956	34,5	23,8	58,3
1957	49,6	24,8	74,4
1958	93,8	24,1	117,9
1959	44,2	23,2	67,4
1960	57,7	35,1	92,8
1961	27,6	25,7	53,3
1962	36,1	40,3	76,4
	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	362,6	235,0	597,6

Auk þessa kostnaðar, sem er samtals 597,6 millj. kr., kemur til viðbótar 130,6 mill. kr., sem eru hækkunir, er hafa orðið á áhvilandi erlendum lánnum Rafmagnsveitna ríkisins vegna gengisbreytinga íslensku krónunnar og yfirfærslugjalda, sem sett hafa verið á þessu

tímabili. Þegar þetta er reiknað með, nemur stofnkostnaður þeirra framkvæmda tíu ára áætlunarinnar, sem falla á árin 1954—1962, samtals 728,2 millj. kr. í íslenskum gjaldeyri miðað við núverandi gengi.

Hér fer á eftir tafla, er gefur til kynna, hvernig fjár hefur verið aflað til að mæta framangreindum stofnkostnaði, svo og öðrum eignaliðum og rekstrarhalla Rafmagnsveitnanna á þessu tímabili. Er hér miðað við árslok 1962.

Út:	
Stofnkostnaður 10 ára áætlunarinnar	728,2 millj. kr.
Annar stofnkostnaður 1954	56,4 — —
Rekstrarhalla	78,7 — —
Aðrir eignarliðir	39,0 — —
	<hr/>
	902,3 millj. kr.

Inn:	
Erlend lán	384,4 millj. kr.
Innlend lán, föst	119,4 — —
Innlend vörulán	26,1 — —
Innlend lán, ýmis	67,6 — —
Eigið fé raforkusjóðs	106,9 — —
	<hr/>
	704,4 millj. kr.
Heimtaugargjald	52,9 millj. kr.
Ríkisstyrkur til sveitaveitna	87,8 — —
Afskriftir	57,2 — —
	<hr/>
	197,9 — —
	<hr/>
	902,3 millj. kr.

Stofnkostnaður tíu ára áætlunarinnar skiptist á framkvæmdir þannig:

Aðalorkuveitur og orkuver	463 millj. kr.
Stofnlínur, sveitaveitur og innanbæjarkerfi	265 — —
	<hr/>
	728 millj. kr.

Hér hafa verið rakin meginatriðin í tíu ára rafvæðingaráætluninni.

Framsóknarmenn hafa sína eigin söguskýringu á því, sem gerzt hefur. Í forustugrein í Tímanum 13. maí 1958, er fjallaði um framkvæmd raforkuáætlunarinnar, segir svo:

„Það kom, eins og vænta mátti, í hlut Framsóknarmanna, að hefja þetta merki. Skrúmið og orðagjálfríð skorti ekki hjá íhaldinu fremur en endranær, en viljinn til athafna var ekki viðlátinn.“

Slíkt skraf haggar ekki staðreyndum. Verkin tala.

Sjálfstæðismenn leggja nú höfuðáherzlu á að ljúka framkvæmd tíu ára áætlunarinnar og síðan halda verkinu áfram, unz að fullu verði náð því takmarki, að allir landsmenn búi við rafmagn.

Ingólfur Jónsson, raforkumálaráðherra, sagði á landsfundi Sjálfstæðisflokksins 20. október 1961:

„Eftir lok tíu ára áætlunarinnar 1964 munu 182 þúsund manns hafa fengið rafmagn. En um 8 þúsund manns, eða 4% þjóðarinnar, verður þá án rafmagns. Athugun er hafin á því, hvernig leysa megi rafmagnsmál þeirra byggða, sem eru utan við tíu ára áætlunina.“ (Landsfundarskýrsla 1961, bls. 62.)

„Stórfelld hringavitleysa“

Kommúnistar telja sig vera útvalda baráttu- og hvatamenn að almannatryggingum. Ekki ósjaldan eiga þeir til með að bera fram tilögur og yfirboð um eflingu almannatrygginga. Þetta brýtur að vísu gegn kenningum þeirra um, að allar félagslegar umbætur í borgaralegu þjóðfélagi séu gagnslausar og raunar til ills eins, slíkt sé ekki nema til að framlengja líf hins dauðadæmda auðvaldsþjóðfélags og seinka tilkomu framtíðarríkis öreiganna. En ekki hentar þeim í lýðskrumi sínu að halda á lofti kenningum Lenins og Stalins um þessi efni. Hins vegar standa þær kenningar ávallt nærri hjarta hvers sanntrúaðs kommúnista. Og stundum gægjast úlfshárin undan sauðargærunni. Gott dæmi um þetta fyrirbrigði eru viðbrögð kommúnista við þeirri miklu eflingu almannatrygginga, sem núverandi ríkisstjórn hefur komið í framkvæmd.

Í forustugrein í Þjóðviljanum 1. febrúar 1962 segir svo um hinar auknu tryggingarbætur og þýðingu almannatrygginga:

„ - - Þegar kemur að því að telja fram til skatts, eiga menn að bæta fjölskyldubótunum við hinar upphaflegu tekjur sínar. Það á þannig að jafngilda tekjuhækkun, þegar menn þurfa að sækja hluta af kaupum sínum tvisvar sinnum. Og þessi tilbúna tekjuhættun kemur síðan fram á skýrslum Hagstofu Íslands um kaup og kjör og er notuð af stjórnarvöldunum, sem röksemd um vaxandi velmegun almennings. Þegar menn fá þannig hækkaðar árstekjur sínar á pappírnum, eiga þeir einnig að greiða hærri skatta og útsvör. Bæjarfélög og ríki koma þannig enn til skjalanna og hremma hluta af þeirri upphæð, sem menn unnu upphaflega fyrir, greiddu síðan í söluskatt og sóttu því næst inn í Tryggingastofnun. Þar með er hringrásinni þó ekki lokið. Þessi tilbúna tekjuhækkun varð til þess að skattar til ríkisins hækkuðu. Þá bjó ríkisstjórnin til lög um skattalækkun, sem að vísu færði auðmönnum langmestan ábata, en skilaði þó almennungi nokkrum krónum einnig. Og stjórnarblöðin birtu stórar fyrirsagnir og langar greinar um veglyndi ráðherranna og hinn mikilsverða árangur af viðreisninni. Þannig hefur verið búin til stórfelld hringavitleysa. Menn fá fyrst borgað kaup, greiða síðan hluta af því í söluskatt, fá endurgreitt brotabrot í fjölskyldubótum, verða að greiða aukin opinber gjöld vegna fjölskyldubótanna og fá síðan hluta af hækkuninni lækkaðan á nýjan leik.“

Hér blasir við fyrst og fremst hyldýpi forherðingar og fyrirlitningar á almannatryggingum,

- 1) mannúðarsjónarmiðum þeim, sem til grundvallar liggja, og
- 2) tilgangi þeirra til samhjárpar og tekjujöfnunar milli þeirra, sem miður mega sín, og hinna, er betur mega.

Í augum sanntrúaðra kommúnista eru almannatryggingar svikamylla. En stórfelld hringavitleysa má það vera, þegar farið er að telja þeim, sem trygginganna njóta, trú um slíkt hið sama.

Nýmæli í skuldamálum ríkissjóðs

Gunnar Thoroddsen, fjármálaráðherra, skýrði frá því í fjárlagaráæðu sinni á Alþingi 23. október sl., að tekjuafgangi ríkissjóðs árið 1961 hafi fyrst og fremst verið ráðstafað til að greiða upp lausaskuldir ríkisins. Þessar skuldir voru í ársbyrjun 1961 42,8 millj. króna, en voru greiddar að fullu á árinu.

Lausaskuldir ríkissjóðs hafa verið sem hér segir miðað við árslok:

1950	91,9	millj.	króna.
1951	84,4	—	—
1952	80,5	—	—
1953	72,8	—	—
1954	69,2	—	—
1955	105,0	—	—
1956	91,5	—	—
1957	89,5	—	—
1958	60,8	—	—
1959	28,1	—	—
1960	42,8	—	—
1961	engar.		
1962	engar.		

Til minnis:

Eysteinn Jónsson var fjármálaráðherra 1950—1958.

Guðmundur Í. Guðmundsson var fjármálaráðherra 1959.

Gunnar Thoroddsen hefur verið fjármálaráðherra frá 20. nóvember 1959.

„Bændum til ómetanlegrar hjálpar“

Með viðreisnarráðstöfunum núverandi ríkisstjórnar hefur verið stefnt að því, að koma atvinnuvegum þjóðarinnar á heilbrigðan rekstrargrundvöll, skapa möguleika fyrir myndun eigin fjár í atvinnurekstrinum og efla fjárfestingarlánasjóði atvinnuveganna. En jafnframt því, sem þetta hefur verið gert, þurfti að gera sérstakar ráðstafanir, til þess að létta af atvinnurekstrinum óreiðuskuldum og stuttum lánum, sem framleiðslan sligaðist undir og hindraði eðlilega þróun.

Með tilliti til þessa beitti ríkisstjórnin sér fyrir lagasetningu í þeim tilgangi að létta af bændum lausaskuldum hliðstætt því, sem gert var með því að breyta lausaskuldum sjávarútvegsins í löng lán.

Ingólfur Jónsson, landbúnaðarráðherra, hafði forgöngu um að gefin voru út bráðabirgðalög 15. júlí 1961 um breytingu á lausaskuldum bænda í föst lán (lög nr. 15 frá 1962).

Með lögum þessum var Veðdeild Búnaðarbanka Íslands heimilað að gefa út bankavaxtabréf í þeim tilgangi að breyta í föst lán lausaskuldum bænda, sem höfðu ekki fengið nægileg lán til hæfilegs tíma til framkvæmda, sem þeir höfðu ráðizt í á jörðum sínum á árunum 1956—1960, að báðum árunum meðtöldum.

Ákveðið var, að

- 1) lánin skyldu aðeins veitt gegn veði í fasteignum bænda ásamt mannvirkjum, sem á jörðinni væru,
- 2) lánstími skyldi vera 20 ár,
- 3) ársvextir lánanna skyldu vera 8%,
- 4) lánin að viðbættum veðskuldum þeim, sem hvíldu á fyrri veðréttum, mættu nema allt að 70% af matsverði veðsins og
- 5) lánin skyldu greidd út í bankavaxtabréfum þeim, sem Veðdeild Búnaðarbankans gaf út í þessu skyni.

Framsóknarmenn treystu sér ekki til þess að mæla gegn gagnsemi þessarar ráðstöfunar í sjálfu sér. Köllun sinni trúir og sjálfum sér líkir gerðu þeir hins vegar lítið úr þessum fyrirætlunum og héldu fram, að ríkisstjórnin myndi ekki geta komið þeim í framkvæmd. Þeir héldu fram, að bankavaxtabréfin yrðu bændum gagnslaus, því að skuldheimtumenn þeirra myndu ekki vilja taka bréfin sem greiðslu. Þessar fullyrðingar áttu ekki stoð í veruleikanum. Ríkisstjórnin tryggði bændum full not af aðgerðum þessum með því að semja við Búnaðarbankann og Landsbankann um kaup þessara banka á bankavaxtabréfunum. Illu heilli létu ýmsir bændur glepjast af áróðri Framsóknarforustunnar og sóttu því alls ekki um þessar lánaufyrirgreiðslu.

ur. Varð það þeim dýrkeypt reynsla. Mættu þeir bændur láta sér þetta að kenningu verða og taka með varúð fullyrðingum Framsóknarfor-
ustunnar, sem frekar miðast við flokkshagsmuni en hag bænda.

Þessum ráðstöfunum í lánamálum bænda er nú lokið á þann veg,
að bændum hefur verið veitt samtals 780 lán að upphæð samtals 65,9
millj. kr.

Ekki getur farið hjá því, að þetta hafi hina mestu þýðingu fyrir
bændur. Jafnvel þeir, sem efuðust, viðurkenndu það fyrirfram. Spurn-
ing þeirra var aðeins sú, hvort aðstoðin gæti orðið virk.

Tíminn ræddi mál þetta í forystugrein sinni 23. júlí 1961, og sagði
þar meðal annars:

*„Ef ríkisstjórnin tryggir viðhlitandi, að þessi aðstoð við
bændur verði virk, ætti það að verða mörgum bændum til
ómetanlegrar hjálpar . . .“*

Stórvirki á sviði löggjafar

Ekki verður um það deilt, að núverandi ríkisstjórn er ein sú afhafnamesta, sem setið hefur nokkru sinni. Hér er ekki einungis um að ræða aðgerðir stjórnarinnar á sviði efnahags- og félagsmála, sem almenningur verður mest var við, heldur hafa verið unnin stórvirki á fjölmörgum öðrum sviðum. Þannig hefur **Bjarni Benediktsson**, dómsmálaráðherra, hrundið fram mörgum málum, sem hafa grundvallarþýðingu á sviði stjórnarfars, dómstarfa og réttargæzlu í landinu. Skal hér getið þeirra helztu.

Landsdómur. Landsdómur fer með og dæmir mál þau, er Alþingi ákveður að höfða gegn ráðherrum út af embættisrekstri þeirra. Um það leyti, sem Íslendingar fengu heimastjórn, voru sett lög um Landsdóm árið 1905 og síðan gerðar nokkrar breytingar á þeim lögum árið 1914. Að öðru leyti hafa lög þessi staðið óbreytt. En á lögín hefur aldrei reynt í framkvæmd og hefur það orðið til þess, að þau hafa orðið úrelt. Í júní 1960 fól dómsmálaráðherra prófessor Ólafi Jóhannessyni að endurskoða lög þessi. Samdi hann frumvarp til nýrra laga um Landsdóm, sem ríkisstjórnin lagði fyrir Alþingi 1962 og samþykkt var sem lög 7. febrúar sl. Í hinum nýju lögum er gerð gagnræð breyting á skipun Landsdóms. Er hún gerð óbrotnari og viðuráðanlegri í framkvæmd en áður var og jafnframt stefnt að því að fullnægja ýtrustu kröfum um réttaröryggi.

Ráðherraábyrgð. Í stjórnarskránni segir, að ráðherra beri ábyrgð á stjórnarframkvæmdum öllum, og að ráðherraábyrgð sé ákveðin með lögum. Hafa slík ákvæði verið í stjórnskipunarlögum hér frá því árið 1903, er landið fékk innlenda ráðherra-stjórn. Voru þá árið 1904 sett lög um ábyrgð ráðherra Íslands, er síðan hafa óbreytt gilt hér á landi. Er því sízt að undra, þótt þörf hafi verið talin á að gera nokkrar breytingar á þessari löggjöf, enda þótt annmarkar hennar hafi ekki komið að sök, þar eð aldrei hefur þurft að beita löggjöf þessari í framkvæmd. Dómsmálaráðherra fól því prófessor Ólafi Jóhannessyni árið 1960 að annast endurskoðun þessara laga samhliða endurskoðun laganna um Landsdóm. Ríkisstjórnin lagði fram frumvarp til nýrra laga um ráðherraábyrgð 1962 og var það samþykkt sem lög frá Alþingi 7. febrúar sl. Hin nýju lög eru nokkuð frábrugðin núgildandi ráðherraábyrgðarlögum og stefna þær breytingar til meira samræmis við almennar réttarfarshugmyndir og þá pólitísku ábyrgð, sem hlýtur að þróast, þar sem samsteyptjórnir eru langvarandi eins og hér á landi.

Hæstiréttur Íslands. Árið 1961 var lagt fyrir Alþingi frumvarp til laga um Hæstarétt Íslands. Hafði dómsmálaráðherra falið dómurum Hæstaréttar og Theodór B. Líndal, prófessor, að semja frumvarp þetta. Við samningu frumvarpsins var höfð hliðsjón af fenginni reynslu við meðferð mála fyrir Hæstarétti og erlendri löggjöf. Alþingi samþykkti frumvarp þetta með nokkrum breytingum sem lög nr. 52/1962. Koma lög þessi í stað laga nr. 112/1935 um Hæstarétt. Í hinum nýju lögum eru ýmis nýmæli, meðal annars að Hæstarétt megi setja utan Reykjavíkur, ef sérstaklega stendur á.

Meðferð opinberra mála. Árið 1961 samþykkti Alþingi lög nr. 57/1961 um breyting á lögum nr. 27/1951 um meðferð opinberra mála. Með lögum þessum var stofnað embætti saksóknara ríkisins, sem fer með opinbert ákærvald í stað dómsmálaráðherra eins og áður var.

Á Norðurlöndum og víða annars staðar hefur ákærvaldið verið fengið í hendur sérstökum saksóknara. Þykir meira réttaröryggi með þeirri skipan heldur en að ákærvaldið sé í höndum pólitísku ráðherra. Langt er síðan, að tillögur komu fram hér á landi um slíka skipun þessara mála, þó að þær hafi ekki fyrr náð fram að ganga. Í stefnuskrá Heimdallar, félags ungra Sjálfstæðismanna, frá 1931 var ákvæði um, að skipaður yrði opinber ákærandi. Árið 1934 bar Gunnar Thoroddsen, núverandi fjármálaráðherra, fram á Alþingi frumvarp til laga um opinberan ákæranda. Sama ár var lagt fram á Alþingi frumvarp að tilhlutan þáverandi dómsmálaráðherra, Hermanns Jónassonar, þar sem lagt var til, að ákærvaldið yrði falið sérstökum opinberum ákæranda. Árið 1947 skipaði Bjarni Benediktsson, þáverandi dómsmálaráðherra, nefnd til að semja frumvarp til laga um meðferð opinberra mála. Var þar enn lagt til, að stofnað yrði embætti saksóknara ríkisins, sem færi með opinbert ákærvald. Að tilhlutan Friðjóns Skarphéðinssonar, þáverandi dómsmálaráðherra, var enn lagt fram frumvarp á Alþingi 1959, þar sem lagt var til, að ákærvaldið yrði lagt í hendur sérstaks embættismanns, saksóknara ríkisins. Engin þessara frumvarpa náðu fram að ganga eða fengu afgreiðslu, og er það fyrst nú, sem málinu er komið heilu í höfn.

Með lögum þessum var og sú nýskipan gerð, að sakadómurum í Reykjavík var fjölgað upp í 3—5 og skal einn þeirra vera yfirsakadómari.

Dómsmálastörf í Reykjavík. Árið 1961 samþykkti Alþingi lög nr. 98/1961 um dómsmálastörf, lögreglustjórn, gjaldheimtu o. fl. í Reykjavík. Með lögum þessum var gerð breyting á skipun embætta borgardómara og borgarfógeta í Reykjavík. Er kveðið svo á, að borgardómarar skuli vera 5—7 og einn þeirra yfirborgardómari. Þá er dómsmálaráðherra heimilað að ákveða, að

í Reykjavík skuli vera 5—7 borgarfógetar og sé einn þeirra yfirborgarfógeti. Brýna nauðsyn þótti bera til að koma þessari skipan á, vegna þess að fjöldi einkamála, sem rekin eru í Reykjavík, var orðinn svo mikill, að dómarnir höfðu ekki í lengri tíma getað dæmt þau öll sjálfir. Þess í stað höfðu fulltrúar þeirra haft málsmeðferð með höndum og kveðið upp dóma í málum sjálfstætt. En auðsýnt þótti, að þeir menn, sem fara með og dæma mál sjálfstætt, eigi að bera fullt dómara-nafn og hafa réttindi og skyldur samkvæmt því.

Ríkisfangelsi og vinnuhæli. Árið 1960 fól dómsmálaráðherra Valdimar Stefánssyni, þáverandi sakadómara, að undirbúa tillögur og gera áætlanir um að koma fangelsismálum landsins í nútímahorf, eftir því sem fært þætti miðað við allar aðstæður hér á landi. Á grundvelli þessara athugana og tillagna var samið lagafrumvarp, sem lagt var fyrir Alþingi og samþykkt sem lög nr. 18/1961 um ríkisfangelsi og vinnuhæli. Með lögum þessum er stefnt að gagngerðum umbótum í þessum málum, bæta refsiframkvæmdina og aðbúð fanga. Stofna skal í Reykjavík eða í nágrenni hennar ríkisfangelsi, sem rúmar 100 fanga. Vinnuhæli ríkisins, sem rúmar 29 fanga, verði áfram á Litla-Hrauni, en bætt verði við það 31 klefa, svo að það rúmi alls 60 fanga. Stofna skal í sveit unglinga-fangelsi fyrir 25 fanga og skal það fullnægja fangelsisrefsingum þeirra, sem við dómsuppsögn hafa eigi náð 22 ára aldri.

Fjárveitingar til þessara mála hafa verið stórauðnar og er nú verið að safna fé til að hrinda þessum umbótum áleiðis.

Héraðsfangelsi. Sett hafa verið lög nr. 21/1961 um héraðsfangelsi. Lög þessi voru byggð á tillögum Valdimars Stefánssonar, þáverandi sakadómara, og voru sett samtímis lögum um ríkisfangelsi og vinnuhæli. Lög þessi fjalla um þau fangelsi, sem ætlast er til, að ríkisvaldið og sveitarfélögin sjái um að byggja og reka í sameiningu. Er með lögum þessum reynt að leysa úr þeim vanda, sem oftast verður í vegi, þegar þessir tveir aðilar eiga að vinna saman að byggingarframkvæmdum.

Ræða forsætisráðherra.

Ákveðið hafði verið að halda Landsfund á s.l. vori, en vegna þeirrar óvissu, sem þá ríkti um vinnufrið og þar með stjórnmalahorfur, þótti réttara að fresta fundinum til haustsins. Þessi óvissa var ein afleiðing efnahagsörðugleikanna, sem við hefur verið að etja nú um tveggja-þriggja ára tímabil.

Í setningarræðu minni á síðasta Landsfundi í apríl 1967, vék ég að því að neyðarástand mundi þá þegar skolið á, ef gagnfráðstafanir hefðu ekki verið gerðar. Von manna var þá sú, að um svo tímabundna örðugleika væri að ræða, að verðstöðvunin, sem lögheimiluð hafði verið rétt fyrir júl 1966 mundi, ásamt öðrum, minni háttar ráðstöfunum, nægja til að firra vandræðum. Raunin varð öll önnur. Svo sem nóg samlega er kunnugt, þá varð efnahagsþróun áráanna 1967 og 1968 Íslendingum með eindæmum óhagstæð. Þar voru að verki ástæður okkur með öllu óviðráðanlegar:

Minnkandi afli, lækkandi verðlag, markaðslokun og aukinn tilkostnaður vegna þess, hversu sækja þurfti á fjarlæg mið. Allt lagðist þetta á eina sveif um að áorka því, að hreinar gjaldeyris-tekjur af sjávarútvegi urðu a. m. k. helmingi minni á árinu 1968 en þær höfðu verið á árinu 1966. Svo skjót umskipti eru með öllu óþekkt í sæmilega tækniþróuðum þjóðfélögum og mundu hvarvetna hafa leitt til hinna mestu vandræða, eða öllu heldur víðast til beinnar upplausnar. Þetta er viðurkennt

af öllum hlutlausum aðilum, er skyn bera á og málið hafa skoðað. Kemur þar í einn stað, hvort um er að ræða sérfróða erlenda blaðamenn, fulltrúa annarra ríkja eða alþjóðastofnana.

Því ber og ekki að neita, að örðugleikarnir hafa sett ríkisstjórnina og þinglið hennar í nokkra varnarstöðu á undanförunum misserum. Ekki hefur gefist færi á að sinna ýmsum örðum málum eins og skyldi af því, að mestu máli skipti að brjótast fram úr efnahagsörðugleikunum, og gera það með þeim hætti, að sem léttbærast yrði fyrir allan almenning og án varanlegs tjóns. Ýmsum framfaramálum hefur engu að síður verið hrint áleiðis að undanförunu, en játa ber, að tími og kraftar hafa ekki enzt í því skyni eins og verið hefði, ef höfuðáherzlu hefði ekki þurft að leggja á lausn hins geigvænlega efnahagsvanda.

Með svipuðum hætti og menn veturinn 1966 til 1967 höfðu vonað, að verðstöðvunin mundi duga sem varnargarður á meðan versta ólagið riði yfir, þá var að því stefnt að ráða bót á vaxandi vanda með gengislækkuninni haustið 1967, er varð óhjákvæmileg vegna lækkunar pundins þá í nóvember. En vegna þess, að allar ytri aðstæður versnuðu enn stórlega á árinu 1968, þá varð ljóst, er á árið leið, að til enn róttækari ráðstafana þyrfti að grípa.

Vegna hins nýja viðhorfs, sem allir þessir örðugleikar sköpuðu, var það hugleitt síðari hluta sumars 1968, hvort rétt væri að rjúfa þing og æskja nýs úrskurðar og umboðs kjósenda. Að at-

huguðu máli þótti slíkt ekki tiltækilegt. Harðvítugar stjórnsmáladeilur mundu einungis auka vandræðin en ekki minnka, enda bæri þingmeirihlutunum skylda til þess að bregðast ekki þeim trúnaði, er stjórnarflokkunum hafði verið sýndur með sigri þeirra í alþingiskosningunum 1967.

Hins vegar þótti eðlilegt að leita samráðs við stjórnarandstöðuflokkana, svo alvarlegt sem ástandið var, og kanna hvort við þá væri fánlegt samkomulag um nokkrar viðhlítandi ráðstafanir. Samtöl voru tekin upp við þá síðari hluta sumars. Þau stóðu fram eftir hausti. Sá háttur var hafður á, að fulltrúum þeirra var gefinn kostur á að kynast jafnóðum öllum gögnum, er ríkisstjórnin lét afla um ástand og horfur. Þær greinargerðir voru að þessu sinni mun ítarlegri og gagnsamlegri en nokkru sinni áður, er undirbúa hafði þurft efnahagsráðstafanir, ~~þó að þær væru eitthvað minni~~ ~~en að þessu sinni~~ Þegar leið á viðræðurnar, varð ljóst, að ekkert samkomulag var hægt að fá um meginatriði. Stjórnarandstæðingar véku sér hjá að ræða um - hvað þá bera fram tillögu um - ákveðna lausn höfuðvandamála. Í stað þess drápu þeir á ýmsar svokallaðar hliðarráðstafanir. Sumar þeirra gátu út af fyrir sig vel komið til álita, en engar, hvorki nein sérstök né allar í heild, voru nokkuð nærri því að veita lausn á aðalviðfangsefninu. Þó að hugmyndir þeirra um lausn á því væru allar á huldu, varð samt bert, að þeir vildu nota tækifærið til að auka ríkisíhlutun, allt í senn um fjárfestingu,

meiriháttar framkvæmdir og innflutning. Þ.e.a.s. þeir vildu hverfa í verulegum atriðum frá þeirri frjálsræðisstefnu, sem fylgt hefur verið frá árinu 1960. Enda síhömrðu stjórnarandstæðingar, bæði í viðræðunum og málflutningi sínum þar fyrir utan, á því, að breyta þyrfti um stjórnarstefnu. Að þeirra mati var það aðalatriði málsins, svo og að koma núverandi stjórn frá völdum.

En hér dugðu hvorki hálfyrði né valdastreita. Þjóðartekjur höfðu stórminnkað og fóru enn minnkaði. Afleiðing þess varð að taka í breyttum lífnaðarháttum landsmanna. Annarsvegar með því að skerða lífskjör í samræmi við minnkaðar tekjur, þ.e.a.s. að sníða sér stakk eftir vexti, svo sem löngum hefur þótt bezt gefast. Á hinn veginn varð að haga ráðstöfunum svo, að sem mest hvöt yrði til aukningar atvinnureksturs í landinu og þá einkum þess, sem yki útflutning eða sparaði innflutning ánóhóflegra verðhækkana innanlands,

Tvær meginleiðir komu til álita. Önnur var sú að auka uppbætur stórlega. Þvílíkar uppbætur hefði ekki verið unnt að binda við útflutningsframleiðsluna eina, heldur hefði innlendir iðnaður verið settur í mjög mikinn vanda og gerður ósamkeppnisfær, ef hann hefði ekki fengið svipaðar uppbætur og sjávarútvegur. Fjár til slíkra uppbóta hefði orðið að afla með skattlagningu jafnframt því, sem stóraukin íhlutun stjórnvalda um málefni borgaranna, hefði verið óhjákvæmileg, ef treina ~~hætti~~ átt líftóru margháttaðra atvinnugreina með

svo stórkostlegum styrkjum eða skömmtunum úr almannasjóði. Eftir því, sem málið var betur skoðað, hygg ég, að flestir eða allir hafi sannfærst um, að þessi leið var ófær. Enda er það athyglisvert, að þó að efnahagsráðstafanir stjórnarinnar, og þá einkum gengislækkunin hafi mjög verið gagnrýnd, hafa gagnrýnendur aldrei fengist til þess að segja, hver önnur leið hefði reynst greiðfærari. Þögnin kemur af því, að allir, sem málið hafa skoðað í alvöru, sannfærðust um, að svo miklu sem hér skakkaði, þá varð jafnvægi ekki náð aftur nema með gengislækkun.

Tal um vaxtalækkun, hagnýtari fjárfestingu og annað slíkt stoðaði ekki, þegar af því, að engin af slíkum hliðarráðstöfunum né þær allar saman voru nógu stórvirkar. Vextir eru hér nú ekki hærrí en víða annarsstaðar, því að hvarvetna eru háir vextir í senn afleiðing verðbólgu og tæki til að vinna gegn henni. Vaxtalækkun hefði einnig óhjákvæmilega bitnað á sparifjáreigendum, sem gagnrýnendurnir halda í hinu orðinu fram, að hafi orðið of hart úti. Talið um vaxtalækkun hinsvegar en illan aðbúnað sparifjáreigenda hinsvegar er glögg dæmi, en einungis eitt dæmi, þess skrípaleiks að láta svo að ráið verði fram úr alvarlegum og almennum örðugleikum án þess að á nokkrum þurfi að bitna. Eftir á tjáði ekki að tala um of mikla fjárfestingu í síldveiðum og vinnslu. Þar var um orðin hlut að ræða og á sínum tíma sóttu stjórnarandstæðingar mjög á um enn auknar framkvæmdir í þessum efnum. Jafnframt deildu þeir á uppbæturnar, sem

1964 og síðan voru veittar á bolfisk og miðuðu einmitt að því að hindra einhliða ástundun síldveiða. Uppbygging Skagastrandar sem síldarvinnslubæjar fyrst og fremst, að tilhlutun nýbyggingarráðs, sýnir og hve frá leitt er að halda, að ríkisvaldið

sé framsýnna í þessum efnum en einstaklingar.

Sumir segja raunar eitthvað á þessa leið:
Látum vera, þótt róttækar ráðstafanir þyrfti að gera, og út af fyrir sig játum við, að eins og komið var, voru ekki önnur úrræði fyrir hendi en þau sem valin voru. En betur hefði farið, ef fyrr hefði verið við brugðist, enda hefði þá ekki þurft að taka jafn harkalega á og gert var haustið 1968.

Þeir, sem svo tala, gleyma því, að það voru einmitt áföll ársins 1968, sem bregðast varð við. Talið um það, að við höfum áður lifað um efni fram, fær ekki staðist, ef litið er til áranna 1960 til 1966. Þetta voru mestu framfara-, athafna- og uppgangsr ár í allri okkar þjóðarsögu. Á þessum árum gjörbreyttist allur hagur almennings og lífskjör til hins betra. Jafnframt átti sér stað stórfelld eignaaukning í landinu. Skuldir út á við jukust ^{lár} rúnar nokkuð, en ekki nema að litlu, miðað við eignaaukann. Erfitt hlaut að vera að fá menn til að hægja á sér, hvað þá snúa við á svo örri framfariferð. Ef áföllunum hefði lokið með árinu 1967, mundu þær ráðstafanir, sem þá höfðu verið gerðar, þó hafa nægt til að halda í horfinu. En það voru einmitt hin nýju áföll, bæði innanlands og utan, sem gerðu gengisfellinguna 1968 óhjákvæmilega. Hversu langt þurfti að ganga, varð heldur ekki séð, fyrr en menn höfðu öðlast sémilegt heildaryfirlit um afkomuna á því ári.

Að vísu varð þá, eins og ætíð ella, að gera sér ljóst, að margt gat þaðan í frá, eins og fyrr,

brugðist til beggja vona. En svo margt hafði gengið á móti, að ekki var óhæfileg bjartsýni að gera ráð fyrir, að bati væri fram undan. Raunin hefur og orðið sú, að mjög hefur snúist til betri vegar á árinu 1969. Viðhorfin út á við hafa gerbreytzt. Næstu misseri á undan hafði verið stöðugur viðskiptahalli og gjaldeyrisvarasjóður jafnt og þétt minnkað, þangað til segja mátti, að hann væri genginn til þurrðar. Á þessu ári hefur hlutfall innflutnings og útflutnings verið Íslendingum miklu hagstæðara en næstu misseri á undan og gjaldeyrisjóðir safnast á ný. Höfuðorsakir þessa eru annarsvegar samdráttur í innflutningi, sem hefur orðið svipaður og að var stefnt, og hinsvegar veruleg aukning í sjávarútvegi, og þá einkum þprskveiðum og loðnuveiðum, ásamt hagstæðari verðlagsþróun og meiri vinnslu aflans innanlands en áður. Þrátt fyrir það, að síldveiðar hafi að mestu brugðist, þá urðu ráðstafanirnar sjávarútvegnum sú lyftistöng, sem á þurfti að halda til að koma okkur yfir erfiðasta hjallann.

Viðurkennt skal, að þessu hefur ekki orðið áorkað, nema með því að koma harkalega við ýmsa. Jafnvel þegar gengislækkun tekst og nær höfuðtilgangi sínum, eins og nú, er þess ekki að dyljast, að tilgangur hennar er m. a. að færa fjármagn á milli þjóðfélagsþegna, þ. e. frá öðrum til þeirra atvinnuvega, sem öllum er lífsnauðsyn að efla. Má enginn búast við, að þeir, sem fyrir barðinu á slíku verða, taki því með þökkum.

Auðvitað ber að forðast gengislækkanir í lengstu lög. ←

Gengisfelling er með öllu fráleit, þegar gjald-
eyrisvarasjóðir stækka og útflutningstekjur fara vax-
andi. Að vísu kann þá að þurfa að greiða einstaka
atvinnugreinum útflutnings-uppbætur til að halda
sæmilegu jafnvægi. En slík uppbótageiðsla rétt-
lætir engan veginn gengislækkun, eins og forystu-
menn Framsóknar töldu óhjákvæmilega t. d. á árinu
1965. Ef gengislækkun hefði þá verið knúin fram,
var óverjandi annað en að gera öflugar gagnráðstaf-
anir gegn gróðabralli þeirra, sem ætluðu að knýja
hana fram sjálfum sér til óréttmæts ávinnings.

Þetta hafði ég í huga, þegar ég að gefnu til-
efni tók svo til orða á Alþingi hinn 12. desember
1966:] "Hitt segi ég, og við það skal ég standa, að
ég skal aldrei verða með gengislækkun framar,
nema því aðeins, að ráðstafanir verði gerðar til
þess, að þeir, sem ætla sér að knýja fram gengis-
lækkun til þess að græða á henni sjálfir, fái að borga
sinn brúsa fyllilega."

Þessu var ekki til að dreifa á árunum 1967 og
1968. Gengisbreytingarnar þá urðu hvorki vegna
politísku þrýstings eða valdabrats né fyrir atbeina
fjárbrallsmanna í eigin gróðaskyni.

Bæði þessi ár varð að lækka gengi af því, að
það var lífsskilyrði fyrir útflutningsverzlun lands-
manna og raunar allan heilbrigðan atvinnurekstur.

Enda verður að játa, að þegar enginn gjald-
eyrisvarasjóður er lengur fyrir höndum og skortur
er á gjaldeyri til að fullnægja spurn eftir erlendum
innflutningi, þá fer eins og ella, þegar skortur er
á vöru, að hún hækkar í verði, hvort sem menn
vilja eða ekki.

Hér sem ella verður að líta á öll atvik.
Ekkert eitt læknisráð á við, hvernig sem á stendur,
heldur fer það eftir aðstæðum, hverjum ráðum er
vænlegast að beita. Jafn fráleitt er, að gengis-
lækkun eigi ætíð við, eins og að hún komi aldrei

til greina.

Fyrir þjóð, sem þarf að flytja inn jafn mikinn hluta af nauðþurftum sínum eins og við Íslendingar, þá hlýtur gengislækkun ætíð að leiða til verulegra verðhækkana. Ef þvílíkar verðhækkningar á að bæta upp að fullu, þá leiðir þar af, að eftir nokkra mánuði eða misseri eru hin hagstæðu áhrif gengisbreytingarinnar úr sögunni. Fullkomnar bætur eru því fjarstæðari, þegar eitt aðalviðfangsefnið er - eftir hverjum leiðum sem farið er - að samræma lífskjörin raunverulegum þjóðartekjum, þ.e.a.s. eins og nú stóð á, því miður, að rýra þau verulega. Fram hjá slíkri rýrnun varð ekki með neinu móti komist.

Gegn þessu stoðar ekki að halda því fram, að enginn vandi ætti að vera fyrir þjóðarbúið að taka á sig að gjalda óbreytt kaup, vegna þess að sveiflan niður á við, sé þó ekki meiri en svo, að samsvari þjóðartekjum 1962 eða 1963, enda megi menn ætíð búast við að missa topptekjur. Hið einfalda svar við þessu er, að enginn ætlast til þess, að lífskjör almennings rýrni umfram það, er var á hinum tilvitnuðu árum. Viðfangsefnið er það eitt, en því er algjör nauðsyn að ná, að tekjur almennings séu í samræmi við þjóðartekjurnar. Á árunum fram til 1967 fékk almenningur fulla og raunar vaxandi hlutdeild í þjóðartekjum. Einmitt vegna þess, að þá var vel að launþegum búið, laun þeirra uxu, bæði í beinum verðmætum og hlutfalli af þjóðartekjum, þá er óhjákvæmilegt, að þeir lagi sig nú eftir minnkuðum þjóðartekjum, þangað til úr hefur ræzt.

Ymsir hafa gerzt til að rugla um fyrir mönnum í þessum efnun. Þar hafa þeir verið ákafastir, sem minnsta hlutdeild eiga í verkalýsðshreyfingunni, og þá einkum Framsóknarmenn og steingerðir lfnukommar. Flestir hinna ábyrgu verkalýðsforingja hafa aftur á móti, án tillits til flokksstöðu, gert sér ljóst hið sanna samhengi. Í samskiptum þeirra og atvinnurekenda og beggja við ríkisvaldið hefur raunar á ýmsu oltið, enda hafa komið í ljós gallar á vinnulöggjöfnni, er úr þarf að bæta. En hvað sem því líður verður að játa, að bæði í samningum gerð veturinn 1967-68 og einkum á s.l. vori, í maí 1969, þá sýndu foringjar verkalýðshreyfingarinnar lofsverðan skilning á eðli vandans. Samið var um hóflegar uppbótageiðslur vegna verðhækkana. Þar á móti voru að vísu áskilin þýðingamikil fríðindi í framtíðinni með loforðum um lífeyrissjóði. Atvinnurekendur tóku þannig á sig byrði, er þeir síðar verða að axla.

Þó að skaplega tækist að lokum, varð það ekki erfiðleikalaust. Ráðstafanirnar í fyrra haust voru að sjálfsögðu ekki vinsælar. Enda reyndi á ákvörðunarþrek, þegar þær voru ákveðnar eftir að slitnaði upp úr viðræðum stjórnmalaflokkanna, og yfir vofðu verkföll, er hófust ^{at málum stöðum} ~~þegar~~ eftir áramót. Mikla þolinmæði þurfti til að standast þetta þóf, er varð því erfiðara og langvinnara sem hver höndin var á móti annarri innan verkalýðshreyfingarinnar. En þrátt fyrir stóryrði og hótanir, mátti þó verða var skilnings og samningsvilja hjá fleirum en í fljótu bragði hefði mátt ætla. Ríkisstjórnin gekk á það lag., jafnframt því sem hún var ákveðin í að

láta ekki undan síga um meginatriði. Að lokum tókst að ná víðtækum samningum, er eftir atvikum voru viðunanlegir og ólíkt heilladrýgri, en ef menn hefðu neyðst til lögfestingar jafnvel þótt efnisákvæðin hefðu orðið svipuð.

Með þeim skerðingum á uppbótum, sem samkomulag varð um í lauansamningunum á s.l. vori, voru sköpuð skilyrði fyrir því, að heilbrigður atvinnurekstur fái hér þrifist og hafin verði ný framfarasókn, landi og lýð til heilla. Því fer þó fjarri, að engar uppbætur eigi að greiða samkv. þessum samningum. Þeim mun hærri uppbætur, sem launþegar fá, því meira hljóta aftur á móti t. d. landbúnaðarvörur að hækka vegna kaupliðarins. Um allt þetta var samið fyrirfram, að svo miklu leyti, sem landslög kváðu ekki skýrt á. Þess vegna er hrein blekking, þegar látið er eins og verðhækkunir á s.l. sumri og undanfarna mánuði hafi komið á óvart og séu ríkisstjórninni að kenna. Samningsaðilar gerðu sér að sjálfsögðu glögga grein fyrir þessu orsakasamhengi.

Þó að öllum væri vitanlegt, að ríkisstjórnin gæti ekki spornað við öllum hækkunum, þá hefur hún gert það hvar sem hún hafði tök á. Má og með fullum rökum segja, að of mikilli

hörku hafi verið beitt gegn verzlunarstéttinni í verðlagningarmálum. Hvað sem um það er, þá viðurkenna flestir, að núgildandi skipan þeirra mála fái ekki staðist til lengdar. Nú er fyrir hendi ítarlegt frumvarp um aðra skipan þeirra, og mun af hálfu Sjálfstæðisflokksins verða lögð rík áherzla á, að það fái afgreitt á þessu alþingi. Þó að þrengja hafi orðið hag verzlunarstéttarinnar eins og annarra á meðan menn voru að brjótast út úr erfiðleikunum, þá verður ekki við það unað til lengdar, að hún þurfi að sæta misviturri forsjá af hálfu almannavalds og stéttarféлага, einmitt í þeim efnum, þar sem frjáls samkeppni jafnað örugglegast metin.

Enginn skyldi samt gleyma því, að einmitt vegna hinna harðhentu ráðstafana, sem beitt hefur verið hin síðustu misseri, þá hefur tekizt að forða því að innleitt yrði á ný alsherjar hafta- og ríkisfor-sjárkerfi, svipað og hér var sett á stofn á kreppu-árunum á fjórða tug aldarinnar og stóð nærri heil-an mannsaldur. Öðru hvoru tókst raunar að lina á framkvæmd þess, en hún var hert aftur, er í móti blés, þangað til í þessu varð alger stefnubreyting á árinu 1960. Það, sem einkum bar í milli í við-ræðum stjórn mála flokkanna á s.l. hausti, var ein-mitt þetta, hvort tekið skyldi upp ^{einn á ný} ~~ný~~ forsjár- og haftakerfi, e.t.v. undir einhverju nýju nafni, eða haldið í meginatriðum því frelsi, sem áunnizt hefur frá árinu 1960. Að mínu viti er það höfuð-ávinningurinn við þær ráðstafanir, sem valdar voru, og raunar einnig forsenda þess, að þær heppnist, að tekizt hefur að hindra nýja sókn ófrelsisaf-

Lannar Þorgeirsson

anna í nokkru því, er hefur varanlega þýðingu. Enda þótt verðlagshöftin séu ill, þá eru samt allir, a. m. k. í orði kveðnu, sammála um, að þau megi ekki standa lengur en brýnasta þörf er á. Um hitt er varanlegur ágreiningur, sá, er einna mestu skiptir í íslenskum stjórnámálum nú, hvort miða eigi að sem mestu frelsi í innflutningi og öðrum athöfnum borgaranna, eða opinberri forsjá og afskiptasemi undir þessu heitinu eða hinu.

Þó að mjög horfi í rétta átt frá því, sem var fyrir nokkrum mánuðum, þá er sá ljóður á, að ekki skuli enn til hlítar hafa tekizt að koma í veg fyrir atvinnuleysi. Nú er það að vísu svo, að fá þjóðfélög eru með öllu laus við atvinnuleysi. Flutningur á milli starfa, árstíðarsveiflur og markaðsbreytingar svo og staðbundnar aðstæður gera að verkum, að þótt skortur sé á vinnuafli sumsstaðar, þá kann að vera atvinnuleysi annarsstaðar, a. m. k. um skeið, í einu og sama þjóðfélagi. Skráningu er einnig misjafnlega háttað, svo og vð hvað er miðað, þegar talað er um, hversu mikill hundraðshluti sé án atvinnu. Hækkun atvinnuleysisbóta um síðustu áramót ýtti undir skráningu og gerir samburð við fyrri ár erfiðari. Allt um það er víst, að á þessu ári hefur haldist nokkurt atvinnuleysi, raunar að mestu staðbundið í hinum fjölmennustu byggðarlögum. Hinar almennu efnahagsráðstafanir, ásamt viðbótar ráðstöfunum, er ríkisvaldið gerði í samráði við verkalýðshreyfinguna og vinnuveitendasamtökin, hafa aftur á móti að mestu eytt atvinnuleysinu víðast hvar á landinu. A Siglufirði

og í mesta þéttbýlinu, Reykjavík og Akureyri, er ástandið lakast. Atvinnuleysingjahópurinn er raunar ýmislega samsettur, og þar koma margar ástæður til greina, en miklu veldur minnkun byggingarvinnu. Hún stendur aftur í nánu sambandi við hina óviðráðanlegu rýrnun þjóðartekna, enda ~~er~~ gefur auga leið, að menn þurfa að hafa allmiklar tekjur umfram brýnustu lífsnauðsynjar til þess að ráðast í nýbyggingar svo verulegu nemi, þar sem húsnæðis-skortur er þó ekki meiri en hér. Enda hlýtur magn íbúðarbygginga að miðast við húsnæðisþörf en ekki atvinnubætur, nema unnt sé að fullnægja hvortveggju í senn.

Menn horfa fram á komandi vetur með nokkrum ugg, enda er af sumum markvisst unnið að því að auka hann. Sannarlega eru vandamálin þó slík að líta verður þau raunsæum augum, hvorki magna þau né minnka. Nú er lokið fyrsta áfanga hinna miklu framkvæmda við virkjun Þjórsár við Búrfell og byggingu álbræðslunnar í Straumsvík svo og hafnargerð þar. Að vísu hefur þegar verið samið um örari stækkun álbræðslunnar en í upphafi var ráðgerð. Þegar af því leiðir þörf á skjótari virkjunarframkvæmdum við Þjórsá. Við þessar framkvæmdir þarf aukið mannafl þegar fram á næsta ár kemur, svo og fá fleiri fasta vinnu við álbræðsluna. En þessar frambúðar ráðstafanir leysa ekki vanda okkar í vetur. Þá er einnig ljóst, að sáralítil síldveiði og nánast engin síldarvinnsla í landinu lengst af á sumrinu hefur hlotið að hafa í för með sér mun minni vinnu en ella hefði verið fyrir hendi. Af

Þessum sökum hafa verið ákveðnar ýmsar framkvæmdir í húsbyggingum, vegalagningu, skipasmíðum og öðru til að bæta úr ástandinu næstu mánuði. Allt er þetta líklegt til að koma að gagni, ásamt þeim ráðstöfunum, sem atvinnumálanefndir hófu undirbúning að á s.l. vetri. Þó verður aldrei lögð nóg samleg áherzla á, að úrslitum hlýtur að ráða velgengni atvinnuveganna í heild. Það er hún, sem sker úr.

Þess vegna megum við aldrei láta okkur úr huga falla höfuðlærdóminn af undanförunum erfiðleikum. Hann er sá, að grundvöllur íslensks atvinnulífs er of veikur og þröngur. Stoðirnar, sem efnahagur og afkoma og þar með atvinna lands-

manna standa á, eru of fáar. Þetta er engin nýj-
ung.

Þegar á fyrstu árum þessa áratugs, þá var það eitt aðal ágreiningsefni milli ríkisstjórnar og stjórnarandstöðu, að hinir síðartöldu ásökuðu stjórnina fyrir að treysta ekki nógu mikið á hina gömlu atvinnuvegi landsmanna og áttu þá einkum við landbúnað og sjávarútveg. Síðar var ég árum saman skammaður fyrir, að mig skorti trú á landið, af því að ég æ ofan í æ brýndi fyrir mönnum, að velmegun okkar stæði of veikum fótum. Eg orðaði það stundum svo, að það ríki væri ekki byggt á nógu föstum grunni, er hefði óveiddan fisk syndandi í sjónum sem aðalundirstöðu. Ágreiningurinn um Búrfellsvirkjun, ^áásamning og kísilgúrvinnslu var einnig fyrst og fremst um þetta. Við, sem börðust-um fyrir þessum framkvæmdum, gerðum það af því, að við vorum sannfærðir um að treysta yrði betur öryggi íslensks efnahags og atvinnu íslensku þjóðarinnar. Þá var því haldið fram, að við van-^{þjótleysu}teystum hinum "~~hefðbundnu~~ íslensku atvinnuvegum" og vildum ofþenslu á vinnumarkaði.

Við svörðum því til, að því færi fjarri, að við van^þteystum þeim atvinnugreinum, sem fyrir væru, en of mikið mætti ekki á þær leggja. Menn yrðu og að átta sig á eðli þeirra, því að þótt þeim vegnaði vel þá um sinn, yrðu menn að vera við því búnir, að óhagstæð sveifla yrði þá og þegar. Enda væri of seint að byrgja brunninn þegar barnið væri dottið ofan í. Sem betur fer urðum við, sem þessu héldum fram, ofan á, bæði um ákvörðun þessara framkvæmda og í kosningunum 1967. Þess vegna

var þjóðin miklu betur viðbúin örðugleikunum en ef farið hefði verið að ráðum stjórnarandstæðinga. Eða hvernig halda menn, að atvinnuástand hefði verið hér, ef ekki hefði verið samið um Búrfells-
virkjun, álbræðslubyggingu og kísilgúrvinnslu á árinu 1966 ?

Með þeim ákvörðunum urðu aldaskil í ís-
lenzkri atvinnusögu. Við, sem beittum okkur fyrir þessum framkvæmdum, þóttumst sjá það þá þegar, En öll síðari reynsla hefur staðfest það miklu betur en okkur gat þá órað fyrir. Nú blandast fáum hugur um það, að velfarnaður þjóðarinnar sé kominn undir hagnýtingu allra auðlinda landsins, og beitingu vísinda og tækni í þeim efnum í mun ríkara mæli en nokkru sinni fyrr. Ekki er nóg að játa þetta í orðum, heldur verða athafnir að fylgja. Aðrir mér færari munu síðar á þessum Landsfundi ræða um þátt íslenzkra vísindamanna í lausn þessa mikla verkefnis, og þá einkum í öflun þeirrar þekkingar, sem ~~þar~~ er alger forsenda ^{þessara framkvæmda}. En þótt hún væri fyrir hendi, skulum við í hreinskilni játa, að okkur skortir styrk í eigin afli til þeirra stórframkvæmda, sem vonandi verður eigi allt of lengi að bíða.

Sumir segja raunar, að við getum komist miklu lengra áleiðis einir, en okkur hafi hingað til tekizt, ef við fullvinnum alla okkar framleiðslu í landinu sjálfu. Vafalaust er margt ^tógert í þessum efnum. Ríkisstjórnin hefur t. d. á undanförunum mánuðum lagt sig fram um að greiða fyrir aukinni vinnslu skinnavöru í landinu. Svo einföld sem sú framleiðsla og sala hennar virðist vera, hefur

samt þegar komið í ljóst, að engu verulegu verður
þar komið áleiðis, nema með náinni samvinnu við
erlenda aðila, er bæði leggi til þekkingu og stuðli
að markaðsöflun. Slíkt hið sama á við um ýmsa

afurða
aðra fullvinnslu/okkar, einnig sjávarafurða. Skjótlega mun einnig sannast, að vegna hærri tolla erlendis á full-unninni vöru en lítt unninni, er hin fullunna ekki eins auðseljanleg og margir ætla. Við verstu sveiflurnar í efnahagsmálum okkar verður ekki heldur ráðið með því að treysta enn meira en áður á það hráefni, sem illilegast hefur brugðist að undanfögnu. Hér þarf því að leita fleiri úrræða. Sjálfsagðara er þó en svo, að fleiri orðum þurfi um að fara, að eftir föngum ber að fullvinna í landinu alla þá vöru, sem við höfum yfir að ráða. En það er bara ekki nóg.

Mestu og óförgengilegustu efnislegu verðmæti Íslendinga eru fólgin í áfli vatns og gufu. Þennan aflgjafa verður að nýta miklu betur en áður. Hingað til hefur það dregist um of af því, að við höfum verið hræddir um, að samvinna við aðra yrði okkur ofvaxin. Ef við látum þann ótta vera okkur lengur fjötur um fót, fer ekki hjá því, að við drögumst aftur úr. Hinir óttaslegnu menn verða að gera, bæði sjálfum sér og öðrum, grein fyrir, hverjar ~~þessar~~ óhjákvæmilegu afleiðingar óttans eru:

Sífelldar sveiflur í líf skjörum og hægari og minni framfarir til lengdar í okkar landi en öðrum, sem búsettar eru af þjóðum á svipuðu menningarstigi og við.

Ef menn vilja einangrun, þá verða þeir að taka afleiðingum hennar, og reyna þá hvorki gagnvart sjálfum sér né öðrum að hræsna með því, að

þeir séu hinir mestu framfaramenn. Þeir eru þvert á móti menn afturhalds og úrtölu. Einangrunin, sem nærri hafði drepit þjóðina á löngum þungbærum öldum, er þeim runnin svo í merg og bein, að þeir standa uppi sem nátttröll á tímum hinna mestu framfara. Vísindi og tækni nútímans og hagnýting þeirra er bundin þeirri forsendu, að víðtækt samstarf eigi sér stað. Þess vegna leita jafnvel stórþjóðirnar samstarfs við aðra, jafnt stórar þjóðir sem smáar. Ef stórþjóðunum er slíkt þörf, þá er smáþjóðunum það nauðsyn.

Auðvitað verður að hafa gát á.

Gáttir allar áður gangi fram

of skoðask skyli.

En nú höfum við í mörg ár haft næg tækifæri til þess að kynnast afleiðingum efnahagssamstarfs ýmissa okkar nánustu frænd- og vinþjóða. Það er Fríverzlunarbandalag Evrópu, EFTA. Á meðal þessara þjóða er enginn ágreiningur um, að svo langt sem það nær, hafi það orðið til góðs. Innan EFTA hefur ekki komið fram neinn sá ágalli, er menn hér og annarsstaðar áður óttuðust að leiða kynni af slíkri efnahagssamvinnu margra ólíkra ríkja, misjafnra að auðlegð, mannfjölda og valdi.

EFTA-samstarfið hefur á engan hátt skert sjálfstæði aðildarríkja. Þau hafa eftir sem áður ólíka stefnu og stöðu í alþjóðamálum. Sum eru hlutlaus, Svissland meira að segja í svo ríkum mæli, að það hefur aldrei gengið í samtök Sameinuðu þjóðanna. Enn önnur eru í Atlantshafsbandalaginu. Þessi ólíka staða er glögg sönnun um stjórnmalalegt sjálfstæði hvers ríkis um sig.